

Cyberpesten onder jongeren

Hoe grootschalig is het fenomeen cyberpesten?

Een onderzoek uitgevoerd onder leerlingen uit de 4e klas
van het St. Ignatiusgymnasium

Inhoudsopgave

Inleiding.....	4
----------------	---

DEEL I: Literatuurstudie

1. Wat is cyberpesten?.....	6
1.1 Definitie.....	6
1.2 Vormen van cyberpesten.....	7
1.3 Rollen in cyberpesten.....	8
1.4 Gevolgen van cyberpesten.....	9
2. Wat wordt er in de media over cyberpesten verteld?.....	10
2.1 Kranten, tijdschriften en boeken.....	10
2.2 Televisie en het Internet.....	11
2.3 Campagnes, de overheid en onderzoeken.....	11
3. Zijn de huidige campagnes tegen cyberpesten doeltreffend?.....	14
3.1 De Kinderconsument.....	14
3.2 Pestweb.....	15
3.3 SIRE.....	15
4. Wat zijn de resultaten van voorgaande onderzoeken naar cyberpesten?.....	17
4.1 Onderzoeksverantwoording.....	17
4.2 Onderzoeksresultaten jongeren.....	18
4.3 Onderzoeksresultaten ouders.....	20

DEEL II: Eigen onderzoek naar cyberpesten

5. Wat zijn de resultaten van ons eigen onderzoek?.....	21
5.1 De enquête.....	21
5.2 De onderzoeksresultaten.....	30
5.2.1 De resultaten betreffende het algemene gebruik van het Internet en mobiele telefoons.....	30
5.2.2 De resultaten betreffende het traditionele pesten.....	31
5.2.2.1 Definitie.....	31
5.2.2.2 Met welke frequentie zijn de leerlingen in aanraking gekomen met pesten?.....	32
5.2.2.3 Waarom gaan de ouders over tot pesten?.....	32
5.2.2.4 Waarom worden de slachtoffers gepest?.....	34
5.2.2.5 Welke manieren van traditioneel pesten zijn er?.....	35
5.2.3 De resultaten betreffende het cyberpesten.....	36
5.2.3.1 Definitie.....	36
5.2.3.2 Algemene vragen over cyberpesten.....	36
5.2.3.3 Het zelf cyberpesten door leerlingen.....	38
5.2.3.4 Het zelf worden gecyberpest door leerlingen.....	38
5.2.3.5 Het aanwijzen van dader en slachtoffer.....	40
5.2.3.6 Reacties op pesten en het ingrijpen van anderen.....	40
5.2.3.7 Afspraken met ouders over het Internet en sms-gebruik.....	41

6. Hoe grootschalig is het fenomeen cyberpesten?.....	42
6.1 De grootschaligheid van cyberpesten volgens de media.....	42
6.1.1 De tijdsperiode waarin de media informatie geeft.....	42
6.1.2 De soorten media die er aandacht aan besteden.....	42
6.1.3 De toespitsing op leeftijdscategorieën.....	43
6.1.4 De rol van de overheid.....	43
6.2 De grootschaligheid van cyberpesten volgens de voorgaande onderzoeken.....	43
6.3 De grootschaligheid van cyberpesten volgens ons eigen onderzoek.....	44
6.3.1 De grootschaligheid betreffende het in aanraking komen met cyberpesten...	44
6.3.2 De grootschaligheid betreffende het zelf cyberpesten.....	44
6.3.3 De grootschaligheid betreffende het zelf gecyberpest worden.....	44
 Evaluatie.....	 46
 Referenties.....	 47
 Taakverdeling.....	 48
 Logboek.....	 49
 Overige informatie.....	 52

Inleiding

Wij, Leonne en Hester, hebben, na een lange weg te hebben begaan, dit profielwerkstuk voltooid gekregen. Na veel omwegen en obstakels zijn wij gekomen tot ons onderwerp: “*cyberpesten onder jongeren*”.

Bijna tien maanden geleden kregen wij de opdracht een groots werkstuk te maken waarbij we een eigen onderzoek moesten verrichten. Hester en ik wisten meteen al dat wij samen wilden werken en tevens wisten wij wat ons onderwerp zou zijn. Wij wilden namelijk op het allereerste begin een werkstuk maken over “*de populariteitsstatus onder jongeren*”.

Dit onderwerp kwam niet zomaar uit de hemel vallen. Wij moesten namelijk medio mei 2006 voor biologie een wetenschapper interviewen en waren zo in contact gekomen met Eddy de Bruijn, die onderzoeken doet naar het gedrag van jongeren. Wij hebben hem geïnterviewd naar aanleiding van een onderzoek van hem over de populariteit onder jongeren. Dit vonden wij zo interessant dat wij besloten ons profielwerkstuk hierover te houden en op onze school een eigen onderzoek te starten.

Wij namen contact op met Eddy de Bruijn, die meteen enthousiast was, en maakten een afspraak met hem om eens flink te gaan brainstormen en een concreet plan op papier te krijgen. Uiteindelijk kwamen wij zo op een onderzoeksvraag die iets anders werd dan wij eerst op het oog hadden. Ons profielwerkstuk zou nu gaan over: “*Het verband tussen cyberpesten en de populariteitsstatus onder jongeren.*” Wij wilden hierbij gaan kijken naar het verband tussen de populariteit van een leerling en de rol die een leerling speelt bij een pestincident via het Internet en/of telefoon.

Wij kwamen op het onderwerp cyberpesten, doordat het pesten binnen de Cyberwereld volgens ons steeds vaker voorkomt. Onder foto's van schoolfeesten op internetsites worden steeds vaker vervelende opmerkingen gemaakt, op Hyves wordt er geroddeld en MSN is ook niet meer altijd zo gemoedelijk zoals het eerst was. Bovendien zijn wij beiden zelf in aanraking gekomen met cyberpesten. Leonne is in de 5^e klas via het Internet gepest en in de 6^e klas kwam daar ook pesten via de telefoon bij. Hester was er als vriendin om te steunen, maar kreeg er zo op die manier dus ook mee te maken. Maar juist door deze ervaringen is onze interesse in cyberpesten zo groot.

Maar al gauw bleek dat deze onderzoeksvraag, die zowel populariteit als cyberpesten betreft, te groot zou worden en pas vlak voor het houden van ons onderzoek besloten we het om te gooien en de populariteitsstatus te laten voor wat het is.

Zo kwamen wij pas in de maand november met een concreet plan, waardoor eerder gedaan werk overbodig en verwerpelijk bleek te zijn. Maar nu wij definitief wisten wat we wilden onderzoeken, konden we goed van start gaan. Hoofdvragen en deelvragen hadden wij echter nog niet.

We wilden het cyberpesten onderzoeken door een enquête te houden onder een klassenlaag op het St. Ignatiusgymnasium (onze school). Omdat wij zelf te veel betrokken zijn bij de 5e en 6e klas, kozen wij ervoor om ons onderzoek te houden bij één van de lagere klassen, zodat het onderzoek wel objectief zou blijven. Na secundaire literatuur te hebben bestudeerd, namen wij uiteindelijk de beslissing de 4e klas te gaan enquêteren. Deze leeftijdscategorie is bij voorgaande onderzoeken namelijk vaak vergeten of nauwelijks belicht.

We bleven continu via de mail contact houden met Eddy de Bruijn, zodat hij ons de goede kant op kon sturen en ons kon helpen bij ons onderzoek. Dit wilde hij, omdat hij erg enthousiast was over ons onderzoek en tevens omdat hij zelf profijt heeft bij onze resultaten voor zijn eigen onderzoeken.

Toch kwamen er moeilijkheden op ons pad. Zo moesten wij op het laatste moment nog wisselen van profielwerkstukbegeleider en bleek dat het enquêteren ook niet zo 1, 2, 3 kon plaatsvinden. Dit omdat er veel pesterijen aan de gang waren in de 4^e klassen op onze school.

De schoolleiding besloot dat het beter was dat wij voorlopig het onderzoek niet af zouden nemen, omdat ons onderwerp te gevoelig lag bij de leerlingen. De schoolleiding zou het aangeven wanneer wij onze enquêtes alsnog konden afnemen.

Een maand later, vlak voor de kerstvakantie, kregen wij toestemming en enquêteerden wij de 4^e klassen. Dit deden wij tijdens een zogeheten mentor-uur waarbij de leerlingen, in proefwerkopstelling, een uur de tijd kregen om de enquête zelfstandig en individueel in te vullen.

De twee weken vakantie die daarna volgden, hebben wij gebruikt om deze enquêtes te gaan analyseren. Wij hebben uren en dagen doorgebracht in de universiteitsbibliotheek van de VU en kwamen uiteindelijk met zoveel resultaten dat wij door de bomen het bos niet meer zagen. Na een nieuwe afspraak met Eddy de Bruijn hadden wij weer alles op een rijtje staan en konden wij gaan beginnen met het verwerken van de resultaten.

Naast de deelvraag over ons eigen onderzoek hebben wij nog een aantal andere deelvragen voltooid om meer inzicht te krijgen in het cyberpesten. Hierbij hebben we gekeken naar de media, de campagnes en voorgaande onderzoeken naar cyberpesten.

Uiteindelijk hebben wij dit werkstuk kunnen voltooien en we zijn er zeer zeker tevreden over. We hebben een goed antwoord kunnen krijgen op onze hoofdvraag: *“Hoe grootschalig is het fenomeen cyberpesten?”* Dit kon niet zonder steun van onze profielwerkstukbegeleider Mr. Bogert, die telkens weer enthousiast reageerde op onze verhalen over het verloop van ons onderzoek. En er moet absoluut gezegd worden dat wij zonder de hulp van Eddy de Bruijn niet ver waren gekomen. Zijn hulp, steun, bijdrage en enthousiasme hebben veel bijgedragen aan de resultaten van ons profielwerkstuk. Ook vinden wij het daadkrachtig en ‘dapper’ dat de schoolleiding ermee instemde om ons onderzoek op school af te laten nemen. De onderzoeksresultaten zouden best heftig en negatief kunnen uitpakken en de school had ook kunnen beslissen om dit niet vrij te geven.

Al met al hebben wij nu een goed beeld kunnen krijgen van cyberpesten onder jongeren en wij willen hier u niet langer van onthouden. Bladert u rustig eens door ons profielwerkstuk en kom zo ook meer te weten over het gebruik van de Cyberwereld door jongeren.

1. Wat is cyberpesten?

1.1 Definitie

Steeds meer tieners maken misbruik van hun mobiele telefoon of computer om andere jongeren het leven zuur te maken; het zogenaamde cyberpesten. Om te kunnen begrijpen wat cyberpesten is, moeten we eerst weten wat pesten is. De definitie van pesten luidt als volgt:

Een kind wordt gepest of getreiterd als hij of zij herhaaldelijk en langdurig blootstaat aan negatieve handelingen verricht door één of meer andere kinderen. Een negatieve handeling is een handeling waarbij men een ander opzettelijk schade toebrengt of ongemak bezorgt. Negatieve handelingen kunnen zowel verbaal als fysiek zijn. Andere negatieve handelingen zijn onder andere: gezichten trekken, bepaalde gebaren maken, iemand buiten de groep sluiten of weigeren in te gaan op de wensen van de ander. Er is hierbij ook sprake van een onevenwichtige verdeling van de macht. Het kind dat gepest wordt kan zichzelf moeilijk verdedigen en is relatief hulpeloos ten opzichte van de personen die hem/haar pesten.

Naast pesten bestaat er ook het fenomeen plagen. Wat is nu het verschil tussen pesten en plagen? Pesten vindt systematisch plaats en er is sprake van ongelijk verdeelde macht tussen de dader en het slachtoffer. Het slachtoffer loopt vaak psychische en fysieke schade op en kan zich niet weren.

In het geval van plagen is er vaak sprake van een incident en van bijna of geheel gelijk verdeelde macht tussen de dader en het slachtoffer. Het slachtoffer houdt geen blijvende schade aan het geplaag over en kan zich voldoende weren.

Een eenduidige definitie van cyberpesten is niet voorhanden. Volgens Bill Belsey, de maker van de nummer één website over cyberpesten in de wereld www.cyberbullying.org, heeft cyberpesten betrekking op: 'the use of information and communication technologies such as e-mail, cell phone and pager text messages, instant messaging, defamatory personal Web sites, and defamatory online personal polling Web sites, to support deliberate, repeated, and hostile behaviour by an individual or group, that is intended to harm others.'

Een goede definitie van cyberpesten luidt dus als volgt:

Cyberpesten heeft betrekking op het gebruik van informatie- en communicatietechnologie (ICT) zoals e-mail, tekstberichten op mobiele telefoon en pieper, chat, lasterlijke persoonlijke websites, en lasterlijke online persoonlijke opiniepeiling websites, om opzettelijk, herhaald, en vijandig gedrag door een individu of een groep te steunen, dat is bedoeld om anderen kwaad te doen.

Bij cyberpesten bestaat een verhoogde kans op misinterpretatie aan de kant van de ontvanger, die tot stand komt door het gebrek aan signalen bij verbale communicatie via ICT (bijvoorbeeld sms, chat en e-mail). Een e-mail bevat noch de toon waarop woorden worden uitgesproken, noch het oogcontact. Het gebrek aan direct contact tussen de ontvanger en de verzender en het ontbreken van richtlijnen naar de context waarin woorden worden uitgesproken, maakt een medium als e-mail vatbaar voor misverstanden en misinterpretaties.

Bij bovenstaande definitie van cyberpesten ontbreekt echter nog een belangrijk element, dat wel terugkomt in de definitie van pesten; een onevenwichtige verdeling van de macht. De macht van een cyberpester hangt af van hoe goed hij kan omgaan met nieuwe technologieën

en deze kan manipuleren. Dit betekent dat personen die in face-to-face situaties een hogere kans hebben om het slachtoffer te worden van pesterijen (door bijvoorbeeld fysieke of persoonlijkheidskenmerken), op Internet pesters kunnen zijn. Typisch voor cyberpesten is ook dat het pesten gebeurt door mensen die men uit het echte leven kent, maar ook door mensen die men online heeft ontmoet. Ook kunnen mensen anoniem blijven gedurende het pesten. De mogelijkheid om anoniem te kunnen blijven is een trigger voor het pestgedrag.

Kortom, cyberpesten kan omschreven worden als: het verzenden of plaatsen van schadelijke of wrede teksten of plaatjes met behulp van Internet of andere communicatietechnologieën, zoals mobiele telefoons.

1.2 Vormen van cyberpesten

Bij (cyber)pesten kan onderscheid gemaakt worden tussen direct pesten en indirect pesten. Bij direct pesten is het slachtoffer onmiddellijk betrokken, bij indirect pesten is het medeweten van het slachtoffer niet noodzakelijk. Er kan ook onderscheid gemaakt worden tussen verbaal en non-verbaal direct pesten. Er is ook een groot aantal mogelijkheden voor indirect pesten via het Internet of mobiele telefoon.

Direct cyberpesten

Fysiek cyberpesten (beschadigen van ICT, boycotten van ICT-activiteiten van het slachtoffer, inbreken in computersysteem van het slachtoffer):

- Schade aanrichten aan de computer van het slachtoffer door virussen te versturen.
- Het e-mailadres van het slachtoffer hacken en zijn of haar wachtwoord veranderen.
- Het versturen van enorm veel of grote bestanden via e-mail, waardoor het slachtoffer zijn postvak op Internet niet meer kan gebruiken.
- Het versturen van enorm veel berichten tegelijk aan één persoon, waardoor bij die persoon programma's op de computer vastlopen.
- De computer van het slachtoffer hacken om persoonlijke of vertrouwelijke informatie te verkrijgen.

Verbaal cyberpesten:

- Het slachtoffer lastig vallen via de mobiele telefoon. Het slachtoffer wordt continu gebeld door of krijgt smsjes van onbekenden. Het slachtoffer wordt uitgescholden en in sommige gevallen bedreigd.
- Het verzenden van vervelende e-mails en soms zelfs doodsb bedreigingen, de zogenaamde hate mails, via anonieme e-mailadressen naar het slachtoffer.
- Seksueel suggestieve boodschappen versturen via e-mail, sms of chat.

Non-verbaal cyberpesten:

- Het plaatsen of doorsturen van (bewerkte) afbeeldingen van het slachtoffer op Internet of elders.

- Happy slapping. Het maken van opnames waarbij een slachtoffer fysiek mishandeld wordt. De opnames worden vervolgens ter vermaak op (grote) websites aangeboden en/of doorgestuurd via Internet of mobiele telefoons.

Sociaal online pesten:

- Uitsluiting tot onlinegroepen, zoals MSN-groepen.

Indirect pesten

- Het plaatsen of verspreiden van persoonlijke gegevens en/of genante gegevens van het slachtoffer.
- De (elektronische) identiteit van het slachtoffer overnemen door zich als die persoon voor te doen in chatboxen, fora etc.
- Het zich voordoen als een ander persoon en het slachtoffer misleiden door online een andere leeftijd, een ander geslacht, een andere status etc. aan te nemen.
- Het slachtoffer, tegen zijn wil of zonder dat hij hiervan op de hoogte is, inschrijven voor een nieuwsbrief, wedstrijd of activiteit.
- Het creëren van een website, waarop bezoekers beledigende of vernederende boodschappen of afbeeldingen over/van het slachtoffer kunnen plaatsen.
- Het plaatsen van populariteitstesten over het slachtoffer op een website.

1.3 Rollen in cyberpesten

De daders

Er is weinig bekend over het profiel van een cyberpester, omdat hiernaar nog maar weinig onderzoek is verricht. Wat uit eerder onderzoek naar voren is gekomen, wordt hieronder besproken.

Cyberpesters staan minder onder toezicht van hun ouders, maar ze worden meer gestraft. Jongeren die psychosociale moeilijkheden hebben, hebben meer kans om pester te worden. Ongeveer de helft van de cyberpesters zijn slachtoffers van traditionele pesterijen. Cyberpesters vertonen meer strafbaar gedrag en meer symptomen van depressiviteit en hebben meer kans op falen op school dan traditionele pesters. Cyberpesters maken veel vaker gebruik van Internet dan niet-pesters en bezoeken vaker chatboxen dan andere jongeren. Voor cyberpesters speelt Internet een zeer belangrijke rol in hun leven en ze schatten hun kennis over Internet hoger in dan niet-pesters.

Geslacht zorgt niet voor een verschil in de kans om cyberpester te zijn. Leeftijd wel; oudere kinderen zijn vaker cyberpesters dan jongere kinderen.

Dader én slachtoffer

Sommige jongeren zijn dader én slachtoffer van cyberpesten. Ze hebben over het algemeen dezelfde relatie met hun ouders als jongeren die slechts dader zijn. Deze groep drinkt het meest alcohol, rookt het meest, en vertoont het meest symptomen van depressiviteit. Ze schatten hun kennis over het Internet hoog in en maken erg vaak gebruik van Internet, vaker

dan jongeren die alleen dader zijn. Ongeveer de helft van deze groep jongeren is slachtoffer van traditionele pesterijen.

De slachtoffers

Veel jongeren die via Internet worden gepest zijn ook doelwitten van traditionele pesterijen. Sommige jongeren worden enkel op het Internet gepest. Ongeveer driekwart van de slachtoffers weet niet wie de dader is.

De bijstaanders

Bijstaanders van traditionele pesterijen ervaren de handelingen van de pester vaak wel als onrechtvaardig, maar bieden geen hulp aan aan het slachtoffer, omdat ze niet weten hoe ze moeten reageren of omdat ze bang zijn voor wraakacties. Bij cyberpesten is de kans op negatieve gevolgen voor de bijstaander waarschijnlijk kleiner, door de anonimiteit die de bijstaander geniet. Daardoor zou het kunnen dat er meer steun is voor het slachtoffer.

1.4 Gevolgen van cyberpesten

Drie keer zoveel jonge mensen die worden lastig gevallen via Internet vertonen, in vergelijking tot niet-slachtoffers, symptomen van depressiviteit. Jongeren die zowel dader als slachtoffer zijn van cyberpesten lijden emotioneel veel meer onder het cyberpesten dan jongeren die alleen slachtoffer zijn van cyberpesten.

Op het werk gepest worden via e-mail hangt samen met een negatieve houding van het slachtoffer ten opzichte van het werk en de organisatie. Het is een reden om het bedrijf te verlaten.

Cyberpesten zou een grotere impact hebben op het slachtoffer dan traditioneel pesten. Dit zou tot stand komen door:

- De anonimiteit; de dader is onbekend en krijgt geen directe (emotionele) feedback van het slachtoffer. Door de anonimiteit zijn de pesterijen vaak nog grover en kwetsender dan traditionele pesterijen. De dader ziet niet welk effect zijn pesterijen hebben op het slachtoffer, waardoor hij geen medelijden kan opbrengen voor zijn slachtoffer. Jongere daders gaan bij cyberpesten vaak te ver; zij begrijpen niet dat een uitspraak als 'ik sla je dood' op het scherm heel hard aan kan komen. Door de anonimiteit is ook de kans dat je als dader gesnapt wordt zeer klein.
- De reikwijdte: de pesterijen kunnen heel snel en op (zeer) grote schaal verspreid worden. Hierdoor zijn er veel meer toeschouwers en deelnemers, dan bij traditionele pesterijen.
- Het indringende karakter; slachtoffers worden niet meer alleen op het schoolterrein, maar ook in hun eigen thuisomgeving geconfronteerd met pesterijen. Het cyberpesten dringt gemakkelijk je privé-leven binnen, waardoor de pestboodschap des te harder aankomt.

2. Wat wordt er in de media over cyberpesten verteld?

In de loop van het vorige en dit schooljaar hebben wij veel soorten media in de gaten gehouden. Wij hebben krantenartikelen over cyberpesten verzameld en gelezen, allerlei tv-programma's over cyberpesten gekeken en geanalyseerd, internetsites over cyberpesten bekeken, recensies van boeken gelezen die gaan over cyberpesten, tijdschriften bekeken en we hebben de campagnes van bijvoorbeeld de Kinderconsument en de SIRE in de gaten gehouden. Al met al hebben wij een behoorlijke hoeveelheid aan informatie kunnen verzamelen over cyberpesten en zo hebben wij ook kunnen zien hoe de media omging met dit onderwerp en wat voor gevolgen dat had.

Het bleek dat de media een vrij eenzijdige hoeveelheid aan informatie gaf die in een kortstondige periode werd gegeven. Hieronder zullen wij elk media-instrument bespreken:

2.1 Kranten, tijdschriften en boeken

De informatie die er over het algemeen gegeven werd stond grotendeels in de kranten en dagbladen. Deze krantenartikelen verschenen nadat de onderzoeksresultaten van de GGD Zuid Limburg in samenwerking met de Open Universiteit Nederland vrijkwamen. Dit was medio april 2006, maar na ongeveer een maand was dit onderwerp alweer verleden tijd en werd er niets meer over geschreven. Bovendien stond er in ieder krantenartikel precies hetzelfde.

Er was echter vrijwel niets te vinden in tijdschriften. Wij hebben over cyberpesten nooit echt iets kunnen vinden in tijdschriften. Bladen als de Elsevier en de J/M Pubers hebben wij bij elke uitgave bekeken, omdat wij dachten dat deze tijdschriften toch wel over dit actuele onderwerp zouden schrijven. In de J/M Pubers is er nooit een echte rubriek geschreven over cyberpesten en in de Elsevier hebben wij nooit ook maar iets over dit onderwerp gevonden. Er zijn enkele kinderboeken en boeken voor ouders geschreven na het vrijkomen van de onderzoeksresultaten in mei. Zo schreef Trix van Dugteren het boekje "Pesten. Wat vind jij?" Dit boekje is bedoeld voor leerlingen van de basisschool om hen zo beter te laten weten wat pesten en ook cyberpesten inhoudt. "Pesten. Wat vind jij?" is onderverdeeld in 7 hoofdstukken en alleen het laatste hoofdstuk gaat over cyberpesten.

Hieronder staat vermeld waar dit boekje precies over gaat:

"Roderick (12) wordt al jarenlang bloedens toe geslagen. Altijd heeft andere verwonding. Na school kinderen uit zijn klas. Hij durft er

gepest op school. Soms wordt hij tot hij wel ergens een bult, blauwe plek of wordt hij regelmatig opgewacht door met niemand over te praten.

Dit zelfhulpboek helpt kinderen die gepest worden om te gaan met hun verdriet. Het geeft inzicht in pestgedrag en hoe het aan te pakken is. Met de overzichtelijke hoofdstukken, het heldere taalgebruik en de vele voorbeelden uit de praktijk, is dit een toegankelijk boek voor kinderen vanaf negen jaar. Ook voor kinderen die om andere redenen meer willen weten over de verschillende vormen én gevolgen van pesten, is dit een prettige handleiding.

Pesten. Wat vind jij? is probleemoplossend en staat vol met praktische tips. Ook worden de rechten van het kind uitgebreid toegelicht. Met veel aandacht voor pesten via het internet"

2.2 Televisie en Internet

TV-programma's als Radar van de TROS en Kassa van de VARA hebben wel een programma gehouden over dit probleem en ook het journaal stipte het probleem zo nu en dan kort aan, maar meer dan dat was het niet. Ook bij de kinderprogramma's, dé leeftijdsgroep waar het nota bene om gaat, konden wij maar enkele programma's ontdekken die het onderwerp cyberpesten aanstipten. Zo vertelde bijvoorbeeld SchoolTV dat Vet Veilig Internet een nieuwe lesmethode is van de Kinderconsument die vanaf dit schooljaar in gebruik zal worden genomen.

Op het Internet is er veel informatie te vinden over cyberpesten. Niet alleen de sites van de kranten of de sites van de campagnes verstrekken informatie. Als je op Google zoekt naar "cyberpesten" zijn er miljoenen treffers die informatie, tips en hulp geven. Zo is er bijvoorbeeld de site www.omgaanmetpesten.nl die door de overheid wordt gesteund en via Google vaak te vinden is. Op deze site kunnen zowel jongeren als volwassenen die gepest zijn of nog steeds worden, zich aanmelden voor speciale trainingen om hier mee om te leren gaan. Maar sites zoals www.omgaanmetpesten.nl zijn alleen te vinden wanneer men er dus gericht naar zoekt. Wanneer men hier nog niets van af weet of er niet bij stil staat, zullen ze dus via het Internet hier ook niet van op de hoogte worden gesteld.

2.3 Campagnes, de overheid en onderzoeken

Nadat in april 2006 de resultaten vrij werden gegeven van het onderzoek naar cyberpesten van de Open Universiteit Nederland in samenwerking met de GGD Zuid Limburg, kwam er veel over cyberpesten in het nieuws. Maar telkens weer ging het om precies hetzelfde. Er werden krantenartikelen geschreven of er werd een nieuwsbericht op het journaal gegeven dat er voor het eerst echt onderzoek is gedaan naar cyberpesten en dat hieruit bleek dat het een groter probleem is dan menig een denkt. Maar vervolgens kwamen zijn dan allemaal met dezelfde percentages die uit dit onderzoek voortkwamen: "1,5% van de ouders denkt dat hun kind geregeld slachtoffer is van pesten, terwijl 24% van de basisscholieren en 19% van de brugklassers geregeld de slachtofferrol op zich moet nemen. Bijna 80% van de gepeste kinderen weet niet wie de dader is en het Internet wint het nog van de telefoon wat betreft cyberpesten." Veel meer informatie dan dit werd er niet gegeven en dat is erg jammer, aangezien er al zoveel meer over te weten is gekomen door dit onderzoek. Bovendien is er in maart al een groots onderzoek aan voorafgegaan waaruit ook bleek dat we hier met een behoorlijk zwaar probleem te maken hebben. De informatie is soms vrij schokkend en hier zou echt iets mee gedaan moeten worden en men zou dit moeten weten. Een voorbeeld hiervan is dat blijkt dat slechts enkele ouders afspraken maken met hun kinderen over het gebruik van Internet en telefoon en vele ouders niet eens weten wat er precies mogelijk is met het Internet en wat hun kind daarop uitspookt

Toch zijn er enkelen die meer met deze informatie willen doen. Mensen als Bamber Delver, Sjoerd Boersma en Myriam Limper bijvoorbeeld zijn ieder op hun eigen manier begonnen met het verspreiden van deze informatie via campagnes.

Bamber Delver is woordvoerder en hoofd van de Kinderconsument en deze organisatie is onder zijn leiding begonnen met het project "Pesten is laf". Dit is een project waarbij kinderen kunnen praten over hun ervaringen of hun mening kunnen geven op www.pestenislaf.nl en www.iksurfveilig.nl. Maar ook kunnen ze gewoon lezen wat cyberpesten nu precies is, wat het met het slachtoffer doet en dat het niet goed is dat dit gebeurt. Het meest bijzondere aan

dit project is misschien wel dat kinderen bij deze organisatie een mail kunnen sturen wanneer ze mensen kennen die cyberpesten, gepest worden via Internet of wanneer zij zelf op de één of andere manier in een dergelijke situatie zitten. Wanneer de Kinderconsument zo een mail binnen krijgt, nemen zij contact op met de school waar dit kind op zit en de schoolleiding zal dan tot actie overgaan om het probleem op te lossen. Daarbij biedt de Kinderconsument op de school ouderavonden, steun bij de processen en lessenspakketten voor de kinderen aan over cyberpesten. Bij het eerste weekend dat dit project startte kreeg de Kinderconsument al meer dan 80 mails binnen van kinderen en jongeren die graag hun verhaal kwijt wilden en er mee zaten. Ook dit duidt weer aan hoe erg het probleem is waar wij mee te maken hebben. Aangezien het project zo een succes is, is de Kinderconsument nu ook begonnen met het trainen van politiekorpsen, het geven van voorlichtingen aan docenten, het helpen van de kinderen in ernstige situaties, het helpen van een andere organisatie: “Pestweb” en een aantal regio’s van de kindertelefoon, omdat blijkt dat volwassenen er vaak niet genoeg vanaf weten. Dat is ook de reden waarom veel kinderen het niet aan hun ouders, docenten of andere volwassenen in hun buurt durven te vertellen. Ze schamen zich en zijn van mening dat zij toch niet genoeg weten om erover te kunnen meepraten of het te begrijpen. Ook deze resultaten van de onderzoeken worden niet in de media vermeldt. Speciaal voor ouders is er daarom nu ook een boek uitgegeven door de Kinderconsument met de titel: “Vet Veilig Internet” wat de ouders informatie geeft over hoe en wat met Internet en jongeren. Wanneer het op een school dusdanig slecht is dat er teveel kinderen met cyberpesten in aanraking komen en de leerlingen bovendien aangeven dat zij er niet met volwassenen of docenten over kunnen praten, kan de Kinderconsument ingrijpen. Zij kunnen de leiding overnemen over het beleid binnen de school rondom het gebruik van Internet en mobiele telefoontjes. Zij gaan dan samen met de kinderen praten om zo tot een regelgeving voor school te komen.

Sjoerd Boersma is senior-projectleider bij DSP Groep en ook zij zetten zich nu in om cyberpesten tegen te gaan. De DSP Groep is een organisatie die jaarlijks onderzoek doet naar de situatie op scholen in Nederland. Bij de onderzoeken van 2006 bleek dat het cyberpesten zo een groot probleem is geworden (het is verdubbeld inclusief het “gewone” pesten) dat ook zij nu zijn gestart met het geven van voorlichtingen door overal posters op te hangen en websites, protocollen en schoolgidsen op te zetten.

Myriam Limper is de hoofdorganisatrice van Pestweb, een organisatie van de overheid. Deze is al vrij lang actief voor het “gewoon pesten”, maar is nu steeds meer bezig met het bestrijden van cyberpesten. De site biedt spellen, lespakketten en projecten voor scholen aan over cyberpesten om zo voorlichting te geven over dit onderwerp. Verder hebben ook zij een telefoonnummer waar kinderen gratis heen kunnen bellen om hun verhaal kwijt te kunnen. Wat heel opvallend is, is dat zij ook veel conferenties houden over cyberpesten waarbij zij ook de media juist uitnodigen, zodat het probleem bekender wordt. Deze conferenties worden samengevoegd met een aantal workshops op een gehele dag en zijn voor zowel leerlingen als medewerkers op scholen.

Al deze acties zijn perfect, maar Pestweb heeft – net als Pesten is Laf – ook een aantal mindere kanten. Op de site is wel een aparte link voor jongeren van 13 tot en met 18 jaar, maar alsnog is het veel te kinderachtig. Er worden kinderboeken aangewezen die gaan over pesten, er worden spreekbeurten gegeven (waarbij aanbevolen wordt met de hele klas een zogeheten ‘pestpapierslinger’ te maken) en ze geven adviezen wat nog net geen hoog teddybeercentage heeft. Kortom, dat kan nog veel beter.

Maar ook de SIRE, een organisatie van de overheid, is gestart met campagnes betreffende cyberpesten. Zij zijn hiermee gestart nadat het onderzoek van TNS NIPO in maart 2006 werd

gehouden en inmiddels bijna een jaar later is de SIRE nog steeds actief. Deze campagne kreeg de naam “Stop Digitaal Pesten” en bestond uit printadvertenties en een tv/radioreclamespotje. Hiermee wilde de SIRE ouders en jongeren confronteren met dit probleem wat volgens de SIRE te onbekend is, doordat veel leerlingen op scholen het voor zichzelf houden, terwijl alleen al in het schooljaar 2006 – 2007 ongeveer 20 tot 40% van de leerlingen per jaarlaag op een school slachtoffer is van cyberpesten.

Uiteindelijk vond de SIRE deze campagne alleen niet genoeg en dus zijn ze met ingang van dit schooljaar in september begonnen met een vervolg van de campagne. Ditmaal is er ook een Internet- en postercampagne. De SIRE laat overal posters ophangen en hebben de sites www.stopdigitaalpesten.nl en www.profileronderzoek.nl opgericht. Op www.stopdigitaalpesten.nl worden zowel ouders, docenten als leerlingen ieder naar sites voor hen verwezen en staat er informatie over wat cyberpesten nu precies inhoudt. De site www.profileronderzoek.nl is wel wat heftiger, aangezien mensen op deze site een profiel kunnen vastleggen van een persoon die zij verdenken van cyberpesten. Met deze verdachte wordt contact opgenomen en dit wordt meteen aan een aangifte gekoppeld. Zo kan er een discussie op gang komen tussen slachtoffer en dader voor er een echt proces op gang wordt gezet waarbij harde bewijzen nodig zijn. En dat is nu juist iets wat heel lastig is om te hebben bij digitaal pesten, doordat het vaak anoniem gebeurt en toespelingen en dergelijke nooit echt als harde bewijzen kunnen worden gezien.

Naast de campagnes van de SIRE kwam het onderwerp cyberpesten ook ter sprake bij de overheid in de Tweede Kamer. Joop Atsma van het CDA stelde in november 2006 vragen aan minister Wijn van Economische Zaken, aangezien Atsma van mening is dat de treiterlijnen van bijvoorbeeld SMS City en Treiterbabe.nl uit de hand aan het lopen zijn. In 2004 maakte deze bedrijven afspraken met de toenmalige minister van Economische zaken, minister Brinkhorst, over dat zij schadelijke treiterlijnen niet meer zouden aanbieden en het alleen nog maar over onschuldige telefoontjes zou gaan. Nu blijkt dat er toch weer meer vrij grove “grappen” aangeboden worden door deze bedrijven en Atsma vindt dit te ver gaan. Zo vroeg hij minister Wijn of het ministerie het werkelijk goedkeurt dat zij geld verdienen aan deze commerciële treiterij. En dat terwijl stalken verboden is, zo stelt hij. Maar minister Wijn gaf aan dat hij pas iets aan deze situatie wilde veranderen wanneer er klachten over de treiterlijnen binnenkomen bij de Economische Zaken of toezichthouder OPTA. Hiermee wordt dus ook duidelijk dat ook binnen het regeeringsstelsel discussies ontstaan over wat wel en niet kan wat betreft het Internet en de telefoon. Ook bij deze opmerkelijke discussie die vrijwel uit het niets kwam, was de media aanwezig en ook in dit geval was er sprake van een opwelling in de media over het cyberpesten.

Als laatste is er dan nog de GGZ, die als organisatie het cyberpesten wil aanpakken door cursussen te geven hoe men de pesterijen het beste kan verwerken. Dit is voor zowel jongeren als ouderen, omdat bij beide groepen sprake is van pesten, zo zegt de GGZ. De GGZ is fanatiek met deze cursus gestart, nadat de onderzoeken van de GGD Zuid Limburg in samenwerking met de Open Universiteit Nederland uitkwamen.

Kortom kunnen we stellen dat de campagnes van bovengenoemde organisaties erg goed zijn en dat er op Internet genoeg informatie over cyberpesten te vinden is, maar dat het bij de meest geconsumeerde media zoals tv, krant en tijdschrift het nog zeker wat te wensen over laat.

3. Zijn de huidige campagnes tegen cyberpesten doeltreffend?

Er zijn vele campagnes, groot en klein, die het cyberpesten tegen willen gaan. Maar om het toch zo kortbondig mogelijk te houden, bespreken we hier alleen de campagnes van de SIRE, de Kinderconsument en Pestweb.

3.1 De Kinderconsument

De Kinderconsument heeft een uitgebreide campagne die zij verspreidt via Internet, lespakketten, boeken, video's, voorlichting, posters en folders, conferenties en cursussen. Kortom: de Kinderconsument zet zich bij elk mogelijk medium dat er is in om hun campagne zo goed mogelijk over te brengen.

Als we zoeken op de website naar de campagne komen we terecht op de sites www.pestenislaf.nl en www.iksurfveilig.nl. Op deze sites wordt informatie gegeven die gericht is op kinderen en tieners van de basis- en middelbare school. Voor de ouders wordt er verwezen naar de site www.ouderavond.nl. Op deze site staan informatie en tips over en tegen cyberpesten. Maar daarnaast worden er ook boeken ter voorlichting aangeraden, wordt er geattendeerd op de cursussen en voorlichtingsdagen die er zijn voor zowel ouders als docenten en wordt er het laatste nieuws gegeven over (cyber)pesten.

Op de hoofdsite, www.pestenislaf.nl, kunnen de kinderen lezen wat cyberpesten inhoudt, wat de nieuwe lespakketten zijn en wat voor promotiemateriaal er tegen pesten is (bijvoorbeeld het aanvragen van muismatten met tips tegen cyberpesten). Bovendien bieden zij ook hulp aan kinderen die slachtoffer zijn van (cyber)pesten.

Naast deze informatie die op het Internet verstrekt wordt, geeft de Kinderconsument conferenties en cursussen om men meer te laten weten over cyberpesten. Deze conferenties zijn voor iedereen toegankelijk en de eerst volgende conferentie die gehouden zal worden is op 18 april 2007 in de RAI in Amsterdam. Daarnaast ondersteunt de Kinderconsument initiatieven die cyberpesten willen bestrijden, zoals de musical HONK!.

Ten slotte is de Kinderconsument óók nog op politiek gebied actief. Zo lobbyt de Kinderconsument richting de Tweede Kamer om organisaties als Treiterbabe.nl te verbieden.

De Kinderconsument probeert op allerlei mogelijke manieren iedere doelgroep te bereiken met haar campagne. Het is enigszins doeltreffend, omdat de campagne zeker niet onopgemerkt blijft.

voor ouders en docenten voorlichtingen en boeken Maar over het overbrengen jongeren kan nog wel het Als we namelijk de site krijgen wij deze (→) Naast deze afbeelding staat maar echt veel diepgang perfect voor brugklassers, maar een jaar zal hier zeker om “probeer er met je ouders over te praten of zoek hulp bij een volwassene” zal niet veel aanhang krijgen bij pubers die juist bekend staan om hun opstandigheid en gevoel van volwassenheid.

Bovendien is de informatie met conferenties, cursussen, erg goed. van de campagne aan de één en ander gezegd worden. www.pestenislaf.nl openen, afbeelding vergroot te zien. enkele informatie gegeven, zit er niet in. Deze site is dus basisscholieren en voor puber van een jaar of 15 à 16 moeten lachen. Ook tips als

3.2 Pestweb

Pestweb is een organisatie die het probleem ook bij de kern wil aanpakken. Zij willen cyberpesten tegengaan met hun uitgebreide site www.pestweb.nl

Deze site is onderverdeeld in de groepen:

- Kinderen van 7 tot en met 12 jaar
- Kinderen van 13 tot en met 18 jaar
- Ouders en leerkrachten

Bij iedere groepering wordt hetzelfde verteld, alleen dan net iets anders gebracht. Er wordt een hulplijn gegeven die men altijd kan bellen, er wordt lesmateriaal voor scholen aangeboden, ze geven het laatste nieuws en ze leggen daarnaast uit wat cyberpesten precies inhoudt. Deze uitleg geven ze met behulp van artikelen, video's, boeken, maar ook met voorbeelden van spreekbeurten over cyberpesten.

Ondanks dat ze de site op leeftijd hebben ingedeeld, zijn ze er toch niet echt in geslaagd om iedere doelgroep goed te bereiken. Net als bij de campagne van de Kinderconsument, is deze campagne vooral gericht op de ouders en de kinderen. Pubers van 14 tot en met 18 jaar worden niet goed aangesproken. Zo wordt er bijvoorbeeld als tip gegeven bij de categorie "13 tot en met 18 jaar" dat het leuk is om met de klas een "pestslinger" te maken bij een spreekbeurt. Dit houdt in dat jongeren van 18 jaar dan een slinger van papier zouden moeten maken waarop ze alle mogelijke manieren om pesten tegen te gaan opschrijven.

Bovendien is de lay-out van de site ook vrij kinderachtig. Zo vinden we de volgende plaatjes op de site:

klasgenotentest

3.3 SIRE

Als laatste kijken we nog naar de doeltreffendheid van de campagnes van de SIRE. De SIRE probeert ouders, docenten en jongeren te bereiken met hun campagnes via radio – en televisiespotjes, maar ook via de twee aangemaakte sites www.stopdigitaalpesten.nl en www.profileronderzoek.nl Op deze sites worden informatieve links gegeven en is er de mogelijkheid voor iedereen om vragen te stellen.

Wat erg bijzonder en opvallend is aan de campagne van de SIRE, is dat zij het mogelijk maakt om daders te pakken en ze te straffen. Zo kan iemand op de site www.profileronderzoek.nl een profiel aanmaken van iemand die pest via het Internet of telefoon. Met deze dader wordt dan contact opgezocht door de SIRE en deze wordt zonder rechterlijke procedures aangepakt en op zijn fouten gewezen.

De campagnes van de SIRE zijn erg doeltreffend. De reclamespotjes zijn pakkend en de campagne om de daders te pakken te krijgen worden veel gebruikt, omdat het een goede oplossing voor, de vaak machteloos staande, slachtoffers is. Bovendien zijn campagnes ook voor iedere doelgroep geschikt. De afbeeldingen en filmpjes zijn van deze tijd en er wordt hard, maar efficiënt en eenvoudig gehandeld en uitgelegd.

Naast deze drie grote campagnes hebben we ook de kleinere bekeken, zoals “Omgaan met Pesten”. Aan de hand van deze onderzoeken naar de campagnes tegen cyberpesten kunnen we concluderen dat er op dit moment zeker genoeg informatie en acties zijn. Bovendien is de informatie vaak volledig, begripvol tegenover de slachtoffers en wordt er ook goed duidelijk dat cyberpesten een groot probleem is.

Echter mag er nog wel meer rekening gehouden worden met de doelgroep van ca. 14 tot en met 18 jaar. Voor de brugklassers, basisscholieren en de volwassenen is er goed gerichte informatie. Maar, zoals ook vaak in de werkelijkheid gebeurt, vallen de pubers die tussen deze leeftijdsgroepen in liggen tussen de wal en het schip. De confrontatie die men met deze doelgroep aan probeert te gaan is over het algemeen te simpel en te kinderachtig.

Kindertekeningetjes van sip kijkende mannetjes en een tip om met de klas een ‘pestslinger’ te maken heeft geen zin. De jongeren zullen hier niet serieus op ingaan en dus zal deze aanpak van vrijwel iedere campagne niet effectief genoeg zijn. En dat terwijl juist in deze leeftijdscategorie het soms echt hard tegen hard kan gaan via het Internet en de GSM.

Als conclusie kunnen wij aannemen dat de SIRE de meest effectieve campagne levert. De campagne is modern, hard, zeer effectief door het profileronderzoek dat gedaan kan worden en bovendien geschikt voor iedere leeftijdscategorie.

4. Wat zijn de resultaten van voorgaande onderzoeken naar cyberpesten?

Er is nog maar weinig onderzoek gedaan naar het fenomeen cyberpesten. Om precies te zijn heeft er nog maar één echt grootschalig onderzoek plaatsgevonden in Nederland. De faculteit Psychologie van de Open Universiteit van Nederland kreeg van de GGD Zuid Limburg de opdracht om onderzoek te doen naar de omvang van cyberpesten, de uitingsvormen en de wijze waarop ouders en kinderen ermee omgaan. Hieronder worden de belangrijkste resultaten van het onderzoek besproken.

Ook is er een grootschalig onderzoek in Vlaanderen, België geweest naar cyberpesten door het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek (viWTA) in samenwerking met de Universiteit Antwerpen, in opdracht van het Vlaams Parlement. Wij hebben ervoor gekozen dit laatste onderzoek niet te bespreken, omdat dit een niet-Nederlands onderzoek betreft en het onderzoek niet goed te vergelijken is met ons eigen onderzoek. Ook is er in België een heel ander onderwijssysteem dan het Nederlandse.

4.1 Onderzoeksverantwoording

Populatie

Aan het onderzoek deden leerlingen van groep 8 van 31 basisscholen en klas 1 van 6 middelbare scholen en hun ouders mee. De klassen 1 van de middelbare scholen waren van verschillende niveaus. Er hebben in totaal 1211 leerlingen (813 basisonderwijs, 398 voortgezet onderwijs) en 850 ouders meegedaan aan het onderzoek.

Vragenlijst

Er was een vragenlijst voor leerlingen en een vragenlijst voor ouders. De vragenlijst was voor alle leerlingen die meededen hetzelfde. Er werd onder andere gevraagd naar het mediagebruik, het pestgedrag van leerlingen via Internet of sms, of leerlingen gepest worden via Internet of sms, of leerlingen zelf 'gewoon' pesten of 'gewoon' gepest worden en welke opvoedingsstijl thuis gehanteerd wordt. In de vragenlijst voor de ouders kwamen dezelfde onderwerpen voor.

De vragenlijst had betrekking op het huidige schooljaar (de periode vanaf september 2005 tot het moment van afname eind januari 2006).

Definitie van cyberpesten

In het rapport wordt de volgende definitie van cyberpesten gegeven:

Cyberpesten is als één of meer kinderen vaak vervelende of gemene dingen doen tegen een ander kind met de computer of mobiele telefoon, **op Internet of sms**. Soms wordt iemand bedreigd met een pak slaag of op een gemene manier voor gek gezet met lelijke plaatjes of iets dergelijks. De jongen of het meisje dat zelf pest is niet altijd bekend. Als deze dingen vaker gebeuren en het moeilijk is voor een kind om zich hier tegen te verdedigen, spreken we van cyberpesten.

Cyberpesten is niet als een kind via de computer of mobieltje één enkel keertje een 'grapje' met een ander kind uithaalt.

4.2 Onderzoeksresultaten jongeren

Allereerst is er in dit onderzoek een vergelijking gemaakt tussen basisschoolleerlingen en leerlingen van het voortgezet onderwijs ten aanzien van mediagebruik, zelf pesten, gepest worden, de bekendheid van de dader en of andere ingrijpen. Daarna is een overzicht gegeven van de verschillen tussen jongens en meisjes. Tenslotte wordt een overzicht van de meest genoemde uitingsvormen en reacties op pesten gegeven, waarbij niet gekeken is naar verschillen tussen groepen.

Vergelijking basisonderwijs en voortgezet onderwijs

Mediagebruik

Uit het onderzoek bleek dat bijna alle leerlingen thuis een pc hebben (BO: 90%, VO: 88%) en Internet gebruiken (BO: 96%, VO: 98%). Hierin verschillen de basisschoolleerlingen (BO) niet van de leerlingen van het voortgezet onderwijs (VO).

Wel zijn er significant meer leerlingen uit het VO die in bezit zijn van een mobiele telefoon (BO: 67%, VO: 92%) en die sms gebruiken (BO: 48%, VO: 73%).

Zelf pesten

De meeste kinderen hebben in het onderzoek aangegeven dat ze niet zelf pesten via Internet (BO: 82,9%, VO: 86,5%) of sms (BO: 96,6%, VO: 98,5%). Wel geeft 16,6% van de BO-leerlingen en 22,5% van de VO-leerlingen aan af en toe of vaker in het schooljaar mee te doen met pesten via sms of Internet.

Veel leerlingen (BO: 40,2%, VO: 38,8%) hebben aangegeven dat ze af en toe of vaker in het schooljaar meedoen met traditioneel pesten.

Gepest worden

23,4% van de BO-leerlingen en 18,6% van de VO-leerlingen heeft aangegeven in het betreffende schooljaar gepest te zijn op Internet. 3,6% van de BO-leerlingen en 1,3% van de VO-leerlingen heeft aangegeven in het betreffende schooljaar gepest te zijn met sms. Er wordt dus beduidend minder via sms gepest dan op Internet.

Veel leerlingen (BO: 38,2%, VO: 30,3%) hebben aangegeven dat ze in het schooljaar traditioneel gepest zijn.

De dader

78% van alle leerlingen heeft aangegeven niet te weten wie de dader is bij het pesten via Internet of sms. Bijna 10% van de leerlingen heeft aangegeven dat het iemand uit zijn/haar klas is. Volgens bijna 5% is het iemand van school en volgens 8% is het iemand van buiten school. Er zijn significant meer BO- dan VO-leerlingen die aangeven dat het iemand uit de klas is, terwijl er significant meer VO- dan BO-leerlingen zijn die andere buiten school als dader aanwijzen.

Vergelijking tussen jongens en meisjes

Mediagebruik

Jongens verschillen niet van meisjes wat betreft het hebben van een pc: 90% van de meisjes en 88% van de jongens heeft een pc. 97% van de meisjes en 97% van de jongens heeft toegang tot Internet.

Wel zijn er meer meisjes (81%) dan jongens (71%) in het bezit van een mobiele telefoon. Ook sms'en meisjes veel meer dan jongens: 64% van de meisjes tegen 49% van de jongens.

Zelf pesten

18,6% van de jongens en 13,4% van de meisjes heeft aangegeven zelf iemand te hebben gepest op Internet. Er wordt beduidend minder met sms gepest: 3,5% van de jongens en 2,3% van de meisjes heeft aangegeven zelf iemand te hebben gepest met sms.

De grootste deel van de leerlingen (jongens: 81,0%, meisjes: 82,0%) heeft aangegeven nooit mee te doen als anderen pesten via sms of Internet.

Veel leerlingen hebben in het onderzoek aangegeven mee te hebben gedaan aan traditioneel pesten: 46,7% van de jongens en 32,9% van de meisjes.

Gepest worden

19,1% van de jongens en 24,7% van de meisjes heeft aangegeven te zijn gepest op Internet in het betreffende schooljaar. Er zijn beduidend minder leerlingen gepest via sms: 2,0% van de jongens en 3,6% van de meisjes.

Veel leerlingen hebben aangegeven in het betreffende schooljaar traditioneel gepest te zijn: 34% van de jongens en 36,8% van de meisjes.

De dader

Jongens en meisje verschillen niet van elkaar wat betreft hun rapportage over de bekendheid van de dader. Hier gelden dezelfde percentages als bij de vergelijking tussen basisonderwijs en voortgezet onderwijs.

Uitingsvormen en reacties Uitingsvormen van zelf pesten en gepest worden

De meest genoemde uitingsvormen van gepest worden via Internet of sms zijn schelden (15%), roddelen (5%) en beschuldigen/hacken (12%). De meest genoemde uitingsvormen van zelf pesten via Internet of sms zijn schelden (12%), roddelen (6%) en negeren (5%). De leerlingen konden in totaal 14 uitingsvormen aankruisen. Hierbij is niet gekeken naar verschillen tussen BO en VO.

Reacties op pesten

De meest genoemde reacties van leerlingen die worden gepest via Internet of sms op pesten, zijn 'ik doe alsof ik me er niets van aan trek' (7,3%), 'ik trek me er niets van aan' (7,1%) en 'ik pest terug' (5,8%).

Wat anderen doen als een leerling wordt gepest

Er is aan leerlingen die zelf gepest worden gevraagd of iemand het pesten probeert te stoppen. De meeste leerlingen geven aan niet te worden gepest. Van de leerlingen die werden gepest gaven de meeste aan dat niemand het pesten probeerde te stoppen (BO: 7,4%, VO: 9,8%). Dat andere meisjes of jongens het pesten probeerden te stoppen werd door 5,4% van de BO-leerlingen en 6,4% van de VO leerlingen genoemd. Weinig leerlingen noemden de leerkracht (BO: 2,6%, VO: 1,5%) en broers en zussen (BO: 1,9%, VO: 0,8%). Er is hier niet gekeken naar verschillen tussen BO en VO.

4.3 Onderzoeksresultaten ouders

Afspraken met ouders over Internet en sms gebruik

11,0% van de ouders van BO-leerlingen en 10,6% van de ouders van VO-leerlingen geeft aan nooit afspraken met hun kind(eren) te maken over hoe lang en hoe vaak gebruik gemaakt mag worden van Internet of sms.

6,1% van de ouders van BO-leerlingen en 5,1% van de ouders van VO-leerlingen geeft aan nooit afspraken met hun kind(eren) te maken over wat wel/niet mag met Internet of sms.

Inschatting ouders van zelf pesten en gepest worden

Zelf pesten volgens ouders

86% van de ouders van BO-leerlingen en 89,3% van de ouders van VO-leerlingen heeft aangegeven dat hun kind nooit iemand heeft gepest via Internet of sms in het betreffende schooljaar. 8,3% van de ouders van BO-leerlingen en 8,2% van de ouders van VO-leerlingen weet niet of hun kind zelf iemand heeft gepest via Internet of sms.

17,5% van de ouders van BO-leerlingen en 8,7% van de ouders van VO-leerlingen heeft aangegeven dat hun kind heeft meegedaan aan traditioneel pesten in het betreffende schooljaar. 16,3% van de ouders van BO-leerlingen en 11,6% van de ouders van VO-leerlingen weet niet of hun kind heeft meegedaan aan traditioneel pesten.

Gepest worden volgens ouders

81,9% van de ouders van BO-leerlingen en 85,2% van de ouders van VO-leerlingen heeft aangegeven dat hun kind niet is gepest op Internet of sms. 4,9% van de ouders van BO-leerlingen en 6,8% van de ouders van VO-leerlingen weet niet of hun kind in het betreffende schooljaar is gepest op Internet of sms.

33,1% van de ouders van BO-leerlingen en 28,9% van de ouders van VO-leerlingen heeft aangegeven dat hun kind in het betreffende schooljaar traditioneel is gepest. 7,3% van de ouders van BO-leerlingen en 3,8% van de ouders van VO-leerlingen weet niet of hun kind in het betreffende schooljaar traditioneel is gepest.

Vergelijking ouders en kinderen

Uit het onderzoek blijkt, dat het aantal ouders dat aangeeft dat hun kinderen zelf pesten of gepest worden, kleiner is dan het aantal kinderen dat aangeeft zelf te pesten of gepest te worden. Hiermee lijken ouders zowel het zelf pesten als het gepest worden van hun kinderen te onderschatten.

5. Wat zijn de resultaten van ons eigen onderzoek?

Wij hebben een onderzoek gehouden op onze eigen school, het St. Ignatiusgymnasium. We hebben uiteindelijk gekozen voor de 4^e klassen, omdat we bij deze leerlingen laag bovendien objectief konden handelen, aangezien we deze mensen vaak niet eens bij naam kennen.

Na toestemming van de schoolleiding zijn we begonnen met het maken van de vragen om zo een enquête te kunnen afnemen bij de 123 leerlingen.

We wilden in ons onderzoek vragen stellen over het algemene gebruik van het Internet en mobiele telefoons, het traditionele pesten en het cyberpesten. Uiteindelijk zijn hier in totaal 66 vragen uit voort gekomen die we door alle 4e klassers in hebben laten vullen.

Tijdens een zogeheten mentoruur kregen de leerlingen de enquête en zij moesten in proefwerkopstelling en in stilte, deze enquête zelfstandig invullen. Hiervoor kregen ze één uur de tijd en er waren docenten om orde te houden.

Voor wij onze resultaten gaan bespreken, is het beter om eerst onze vragenlijst te tonen. Hieronder volgt dus eerst onze enquête.

5.1 De enquête

Onderzoek naar "cyberpesten onder jongeren".

LEES HET STUKJE WAT HIERONDER STAAT EERST GRONDIG DOOR!

Wij, Hester en Leonne, zitten in de 6^e klas en zijn momenteel bezig met ons profielwerkstuk voor ons eindexamen. Ons profielwerkstuk gaat over een hot item: cyberpesten. Wij denken namelijk dat cyberpesten een nieuwe vorm van pesten is wat door veel mensen wordt onderschat. Daarom willen wij gaan onderzoeken of onze hypothese klopt.

Onder cyberpesten worden vormen van pesten via media verstaan; pesten via internet, mobiele telefoons etc. Wanneer wij het in een vraag hebben over 'gewoon' pesten, bedoelen wij 'face-to-face' pesten; pesten waar geen gebruik van enig medium aan te pas komt.

Alle antwoorden die jullie invullen zullen vertrouwelijk worden behandeld en niet aan derden worden verstrekt. Wanneer je een vraag te persoonlijk vindt, hoef je deze natuurlijk niet verplicht te beantwoorden.

Dit onderzoek heeft alleen betrekking op leerlingen uit de vierde klas van het St. Ignatiusgymnasium, tenzij anders vermeld. Het onderzoek heeft betrekking op het huidige schooljaar (4 september 2006 tot het moment van afname).

Bij ons onderzoek worden we geholpen door wetenschapper Eddy de Bruyn. Hij heeft zelf al meerdere malen onderzoek gedaan naar populariteit en pestgedrag onder jongeren en ziet ons onderzoek als extra informatie voor zijn eigen studie. Hopelijk willen jullie daarom deze enquête met veel zorgvuldigheid en een serieuze instelling invullen.

Hieronder staan in totaal 66 vragen. Er komen 2 vragen aan bod, namelijk vraag 51 en 53, waarbij je namen moet aankruisen op de leerlingenlijst. Die leerlingenlijst vind je in de bijlage achter in dit vragenformulier. Voor zowel vraag 51 als vraag 53 zijn er aparte leerlingenlijsten bijgevoegd. Zet een kruisje voor de naam die je aan wil kruisen!

Onthoudt dat dit geen verraad is! Er zal verder niets met deze namen en/of jouw keuzes gebeuren, aangezien het ons alleen maar om de uiteindelijke cijfers en resultaten gaat.

Als je een vraag hebt, kun je ons die altijd stellen.

Heel veel succes en alvast bedankt!

Onderdeel A; Algemeen

1. Wat is je naam?
2. Hoe oud ben je?
3. Ben je een jongen of een meisje?
  - Jongen
  - Meisje
4. Van welke afkomst ben je?

Onderdeel B; Mediagebruik

5. Heb je thuis een computer?
  - JA **Ga naar vraag 6**
  - NEE **Ga naar vraag 7**
6. Heb je thuis toegang tot internet?
  - JA
  - NEE
7. Ben je in het bezit van een mobiele telefoon?
  - JA **Ga naar vraag 8**
  - NEE **Ga naar vraag 9**
8. Maak je gebruik van sms?
  - JA
  - NEE

Onderdeel C; Pesten algemeen

9. Ben je ooit wel eens in aanraking gekomen met 'gewoon pesten' (dus NIET cyberpesten)?
  - JA, wel eens **Ga naar vraag 10**
  - NEE, nooit **Ga naar vraag 14**
10. Had je toen te maken met de pesters of de mensen die gepest werden? (meerdere antwoorden mogelijk)
  - Pesters **Ga naar vraag 11**
  - Mensen die gepest werden **Ga naar vraag 13**
11. Op welke manier pestte(n) de pester(s) waarmee jij te maken had anderen?
  - Schelden
  - Roddelen
  - Negeren
  - Buitensluiten
  - Lichamelijk pijn doen
  - Uitlachen
  - Spullen kapotmaken
  - Spullen afpakken
  - Opwachten of achtervolgen

- Bedreigen
- Leugens rondstrooien
- Vervelende opmerkingen maken
- Anders, namelijk .....

12. Waarom pestte(n) deze persoon/personen anderen volgens jou?

13. Op welke manier werd degene waarmee jij te maken had, gepest?

- Schelden
- Roddelen
- Negeren
- Buitensluiten
- Lichamelijk pijn doen
- Utlachen
- Spullen kapotmaken
- Spullen afpakken
- Opwachten of achtervolgen
- Bedreigen
- Leugens rondstrooien
- Vervelende opmerkingen maken
- Anders, namelijk .....

Onderdeel D; Zelf 'gewoon' pesten

14. Hoe vaak heb je zelf gedaan aan 'gewoon' pesten?

- Nooit **Ga naar vraag 17**
- 1 of 2 keer dit schooljaar **Ga naar vraag 15**
- 1-2 keer per maand **Ga naar vraag 15**
- 1 keer per week of meer **Ga naar vraag 15**

15. Kun je uitleggen waarom je anderen pest of hebt gepest? (Als je iemand pest/pestte, omdat je die persoon niet mag/mocht, probeer dan uit te leggen waarom je die persoon niet mag/mocht.)

16. Als jij 'gewoon' pest, op welke manier doe jij dat dan? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Schelden
- Roddelen
- Negeren
- Buitensluiten
- Lichamelijk pijn doen
- Utlachen
- Spullen kapotmaken
- Spullen afpakken
- Opwachten of achtervolgen
- Bedreigen
- Leugens rondstrooien
- Vervelende opmerkingen maken
- Anders, namelijk .....

Onderdeel E; 'Gewoon' gepest worden

17. Hoe vaak ben je zelf 'gewoon' gepest dit schooljaar?

- Nooit **Ga naar vraag 21**
- 1 of 2 keer dit schooljaar **Ga naar vraag 18**

- 1-2 keer per maand **Ga naar vraag 18**
  - 1 keer per week of meer **Ga naar vraag 18**
18. Als jij gepest wordt, op welke manier gebeurt dat dan? (meerdere antwoorden mogelijk)
- Schelden
  - Roddelen
  - Negeren
  - Buitensluiten
  - Lichamelijk pijn doen
  - Uitlachen
  - Spullen kapotmaken
  - Spullen afpakken
  - Opwachten of achtervolgen
  - Bedreigen
  - Leugens rondstrooien
  - Vervelende opmerkingen maken
  - Anders, namelijk .....
19. Door hoeveel mensen werd jij gepest? (als je het niet precies weet, probeer dan een schatting te geven)
20. Waarom pesten/pesten zij nu precies jou, denk je?

Onderdeel F; Cyberpesten algemeen

21. Wat houdt cyberpesten precies in, volgens jou?
22. Zie jij wel eens iets op internet, waarvan duidelijk is dat het gaat om een vorm van cyberpesten? (dit kunnen ook opmerkingen die onder foto's geplaatst zijn of sites met vervormde afbeeldingen van mensen)
- Nog nooit gezien
  - Af en toe
  - Regelmatig
  - Vaak
23. Ben je ooit wel eens in aanraking gekomen met cyberpesten?
- JA, wel eens **Ga naar vraag 24**
  - NEE, nooit **Ga naar vraag 27**
24. Welke vorm van cyberpesten kwam hierbij aan bod?
- Iets wat redelijk overeenkomt met een 'bommetje' via de e-mail; je krijgt een grote hoeveelheid e-mails tegelijk binnen met spam.
  - Zinspelingen of hints die zo duidelijk gericht waren aan het slachtoffer, dat het slachtoffer zelf begreep dat het om hem/haar ging en zo werd gekwetst.
  - Zwartmaken van iemand.
  - Er werd misbruik gemaakt van afbeeldingen of filmpjes van mensen.
  - Er werden gemene opmerkingen geplaatst onder foto's van mensen op internet.
  - Er werden verhalen, roddels, leugens of openbaringen over mensen geplaatst op een forum of internetsite.
  - Iemand werd direct gepest, via bijvoorbeeld MSN, een chatbox of e-mail.
  - Iemand werd gebeld en er werd vervolgens ophangen of er werden gemene dingen gezegd.
  - Anders, namelijk
25. Weet jij nog wanneer je voor het eerst in aanraking kwam met cyberpesten?
- Langer dan 12 maanden geleden.
  - Tussen 6 maanden en 12 maanden geleden.

- Tussen 3 maanden en 6 maanden geleden.
  - Korter dan 3 maanden geleden.
  - Weet niet.
26. Hoe vaak ben jij in aanraking gekomen met cyberpesten?
- Meer dan 20 keer.
  - Tussen 10 en 20 keer.
  - Minder dan 10 keer.
  - Weet niet.
27. Denk jij dat cyberpesten een vorm van pesten is, die steeds vaker zal gaan voorkomen?
- JA.
  - NEE
28. Op wat voor site of andere internetmogelijkheid wordt volgens jou het meest gepest?
- Hyves
  - MSN
  - E-mail
  - Openbare sites als fora, sites met afbeeldingen, etc.
  - MySpace
  - Partypeepz
  - Schoolsites
  - Anders, namelijk
29. Waarom doen mensen steeds meer aan cyberpesten, denk jij?
30. Wat is volgens jou een manier om cyberpesten tegen te gaan?
31. Denk jij dat deze generatie ouders en leraren goed genoeg weten wat cyberpesten inhoudt?
- Nee, helemaal niet.
  - Een beetje
  - Ja, heel goed.
32. Denk jij dat deze generatie ouders en leraren het fenomeen cyberpesten onderschat?
- Nee, helemaal niet.
  - Een beetje
  - Ja, het wordt erg onderschat.

Onderdeel G; Zelf cyberpesten

33. Heb je zelf iemand gecyberpest dit jaar?
- Nooit **Ga naar vraag 34**
  - 1 of 2 keer dit schooljaar **Ga naar vraag 37**
  - 1-2 keer per maand **Ga naar vraag 37**
  - 1 keer per week of meer **Ga naar vraag 37**
34. Waarom heb je nooit meegedaan met cyberpesten?
35. Zou je in de toekomst nog wel eens willen of kunnen gaan cyberpesten?
- Nee.
  - Waarschijnlijk niet.
  - Waarschijnlijk wel.
  - Ja.
36. Hoe kijk jij aan tegen mensen die wel cyberpesten?
- Bij vraag 33 'Nooit', ga dan naar vraag 43**
37. Wat vind jij van cyberpesten?

38. Was je alleen toen je aan cyberpesten deed of was je met meerdere mensen?
- Alleen
  - Met meerdere mensen
39. Heb je dit anoniem gedaan of heb je je naam vermeld en waarom?
- Anoniem, omdat
  - Mijn naam vermeld, omdat
40. Op welke manier heb je gedaan aan cyberpesten?
- Iets wat redelijk overeenkomt met een ‘bommetje’ via de e-mail; je krijgt een grote hoeveelheid e-mails tegelijk binnen met spam.
  - Zinspelingen of hints die zo duidelijk gericht waren aan het slachtoffer, dat het slachtoffer zelf begreep dat het om hem/haar ging en zo werd gekwetst.
  - Zwartmaken van iemand.
  - Misbruik maken van afbeeldingen of filmpjes van mensen.
  - Gemene opmerkingen plaatsen onder foto’s van mensen op internet.
  - Verhalen, roddels, leugens of openbaringen over mensen plaatsen op een forum of internetsite.
  - Iemand direct pesten, via bijvoorbeeld MSN, een chatbox of e-mail.
  - Vervelende berichtjes sturen naar iemand via sms.
  - Iemand bellen en vervolgens ophangen of gemene dingen zeggen.
  - Anders, namelijk
41. Kun je uitleggen waarom je hebt meegedaan aan cyberpesten? (Als je iemand pest/peste, omdat je die persoon niet mag/mocht, probeer dan uit te leggen waarom je die persoon niet mag/mocht.)

Onderdeel F; Zelf ‘gecyberpest’ worden

42. Hoe vaak ben je zelf gecyberpest dit schooljaar?
- Nooit **Ga naar vraag 51**
  - 1 of 2 keer dit schooljaar **Ga naar vraag 43**
  - 1-2 keer per maand **Ga naar vraag 43**
  - 1 keer per week of meer **Ga naar vraag 43**
43. Op welke manier ben jij gecyberpest?
- Iets wat redelijk overeenkomt met een ‘bommetje’ via de e-mail; je krijgt een grote hoeveelheid e-mails tegelijk binnen met spam.
  - Zinspelingen of hints die zo duidelijk gericht waren aan jou, dat jij zelf begreep dat het om jou ging en zo werd gekwetst.
  - Je werd zwartgemaakt.
  - Er werd misbruik maken van afbeeldingen of filmpjes van jou gemaakt.
  - Er werden gemene opmerkingen geplaatst onder foto’s van jou op internet.
  - Verhalen, roddels, leugens of openbaringen over jou werden geplaatst op een forum of internetsite.
  - Je werd direct gepest, via bijvoorbeeld MSN, een chatbox of e-mail.
  - Er werden vervelende berichtjes naar jou gestuurd via sms.
  - Mensen belden jou constant op en hingen vervolgens weer op of zeiden gemene dingen.
  - Anders, namelijk
45. Werd jij anoniem gecyberpest of vermeldden de pester ook zijn/haar naam?
- Anoniem.
  - Namen werden vermeld.

46. Wanneer jij anoniem werd gecyberpest, wist je toen door wie je gepest werd?
- Nee, geen idee.
  - Ik had een vermoeden
  - Ja, ik wist wie.
47. Ben je er achtergekomen door wie jij gecyberpest bent?
- JA
  - NEE
48. Werd je door deze mensen ook ‘gewoon’ gepest?
- JA
  - NEE
49. Als jij op verschillende manieren van cyberpesten bent gepest, welke vond jij dan het meest vervelend?
50. Kun jij uitleggen waarom jij deze vorm van cyberpesten het meest vervelend vond?

Onderdeel G; De dader

51. Weet jij wie er aan cyberpesten doen in de 4^e klas van het St. Ignatiusgymnasium?
Zie bijlage 1. Op dit blad kun je namen aankruizen van vierde klassers die volgens jou aan cyberpesten doen. Je mag meerdere namen aankruizen. Als je niemand kan bedenken, dan kruis je ‘niemand’ aan en ga je naar vraag 53.
52. Heb jij een vermoeden waarom deze mensen aan cyberpesten doen?

Onderdeel H; Het slachtoffer

53. Weet jij wie het slachtoffer is/zijn van cyberpesten?
Zie bijlage 2. Op dit blad kun je namen aankruizen van vierde klassers die volgens jou het slachtoffer zijn van cyberpesten. Je mag meerder namen aankruizen. Als je niemand kan bedenken, dan kruis je ‘niemand’ aan en ga je naar vraag 55.
54. Waarom werden deze mensen gecyberpest, denk jij?

Onderdeel I; Reacties op pesten

55. Wat doe jij meestal als je wordt gecyberpest?
- Ik doe alsof ik me er niets van aan trek.
  - Ik trek me er niets van aan.
  - Ik ga terugpesten.
  - Ik vertel een leraar dat ik gepest word.
  - Ik vertel mijn ouder(s) dat ik gepest word.
  - Ik vertel degene die mij pest, dat ik het niet leuk vindt dat hij/zij mij pest.
  - Anders, namelijk .....
  - Niet van toepassing; ik wordt niet gecyberpest.
57. Wat doe jij meestal als je ‘gewoon’ wordt gepest?
- Ik doe alsof ik me er niets van aan trek.
  - Ik trek me er niets van aan.
  - Ik ga terugpesten.
  - Ik vertel een leraar dat ik gepest word.
  - Ik vertel mijn ouder(s) dat ik gepest word.
  - Ik vertel degene die mij pest, dat ik het niet leuk vindt dat hij/zij mij pest.
  - Anders, namelijk .....
  - Niet van toepassing; ik wordt niet ‘gewoon’ gepest.

58. Wat heb jij tegen de mensen gedaan die jou (cyber)pesten?
 59. Wat heb jij tegen de mensen gedaan die anderen (cyber)pesten?

Onderdeel H; Wat anderen doen als een leerling wordt gepest

60. Is er een medeleerling die het pesten probeert te stoppen, wanneer jij gepest wordt?
- JA, altijd
  - JA, soms
  - NEE, nooit
61. Is er een leraar die het pesten probeert te stoppen, wanneer jij gepest wordt?
- JA, altijd
  - JA, soms
  - NEE, nooit
62. Is er iemand uit jouw familie die het pesten probeert te stoppen, wanneer jij gepest wordt?
- JA, altijd
  - JA, soms
  - NEE, nooit

Onderdeel I; Afspraken met ouders over internet en sms gebruik

63. Maak jij met je ouders afspraken over jouw gebruik van internet?
- Altijd
  - Meestal wel
  - Soms wel, soms niet
  - Meestal niet
  - Nooit
64. Maak jij met je ouders afspraken over jouw gebruik van sms?
- Altijd
  - Meestal wel
  - Soms wel, soms niet
  - Meestal niet
  - Nooit
65. Maak jij met je ouder afspraken over wat jij wel en niet mag met internet?
- Altijd
  - Meestal wel
  - Soms wel, soms niet
  - Meestal niet
  - Nooit
66. Maak jij met je ouders afspraken over wat jij wel en niet mag met sms?
- Altijd
  - Meestal wel
  - Soms wel, soms niet
  - Meestal niet
  - Nooit

Opmerkingen

- Heb je nog opmerkingen of suggesties die jij aan ons kwijt wilt naar aanleiding van dit onderzoek?

- Zou jij het goed vinden als wij jou – naar aanleiding van jouw resultaten – nog een aantal vragen achteraf mogen stellen, omdat jij wellicht bruikbare informatie voor ons hebt?

N.B.: Na deze laatste vragen kwamen de bijlagen voor de vragen 51 en 53 waarbij de leerlingen ouders en slachtoffers konden aankruisen. In verband met privacy laten wij deze bijlagen niet zien, zodat de namen van de leerlingen niet bekend worden.

5.2 De onderzoeksresultaten

Nu u de enquête in heeft kunnen kijken, kunnen we verder gaan met de resultaten die er uit ons onderzoek zijn gekomen.

We zullen onze resultaten bespreken door deze in te delen in:

- Het algemene gebruik van het Internet en mobiele telefoons
- Het “gewone” pesten
- Het cyberpesten

Wat belangrijk is om in het achterhoofd te houden is dat wij onze enquête gericht hebben op dit schooljaar (2006 – 2007). Het gaat dus over het afgelopen half jaar.

5.2.1 De resultaten betreffende het algemene gebruik van het Internet en mobiele telefoons

Allereerst wilden wij iets meer te weten komen over de leerlingen die de enquête hebben ingevuld. Om het toch niet te persoonlijk te maken vroegen wij daarom alleen om hun afkomst, leeftijd, geslacht en, als ze dit goed vonden om dit bij ons bekend te maken, ook hun naam.

Hieruit kwamen de volgende cijfers:

De afkomst van de leerlingen:

Nederlands	(80%)
Nederlands – Belgisch	(0,9%)
Nederlands – Italiaans	(0,9%)
Nederlands – Egyptisch	(1,7%)
Nederlands – Deens	(0,9%)
Nederlands – Koreaans	(1,7%)
Nederlands – Amerikaans	(0,9%)
Nederlands – Frans	(0,9%)
Nederlands – Koerdisch	(0,9%)
Nederlands – Indisch	(0,9%)
Nederlands – Roemeens	(0,9%)
Hongaars	(0,9%)
Indonesisch	(0,9%)
Egyptisch	(0,9%)
Eritrees	(0,9%)
Surinaams	(1,7%)
Russisch	(0,9%)
Chinees	(0,9%)
Pools	(0,9%)
Belgisch	(0,9%)

De gemiddelde leeftijd is 15,22 jaar en in totaal hebben er 112 leerlingen (60 meisjes en 52 jongens) van de 123 leerlingen meegedaan aan deze enquête. In totaal waren er dus 11 mensen uit de 4^e klas niet aanwezig bij het invullen van de enquête.

Voor wij uiteindelijk onze belangrijkste vragen over het cyberpesten konden stellen, moesten wij allereerst te weten komen in welke mate de leerlingen eigenlijk gebruik maken van hun computer, het Internet en mobiele telefoons. Dit zijn namelijk de instrumenten die nodig zijn

om te kunnen cyberpesten of gecyberpest te worden. Daarom stelden wij hier enkele vragen over.

Uit de resultaten kwam dat iedereen thuis een computer heeft, waarvan er slechts 1 leerling géén toegang heeft tot het Internet.

In totaal bleek 96% van de leerlingen in bezit te zijn van een mobiele telefoon. Hiervan gaf 8% aan nooit te sms'en.

Opvallend is dat de 4 leerlingen zonder mobiele telefoon allemaal jongens zijn. De mensen die aangegeven hebben nooit te sms'en, waren op één meisje na ook allemaal jongens.

Aan het einde van onze enquête gaan wij nog dieper in over de afspraken die de leerlingen met hun ouders/verzorgers maken over het gebruik van het Internet en mobiele telefoon.

Hieruit blijkt dat bijna driekwart van de leerlingen geen afspraken maakt.

Daarnaast blijkt ook nog dat minder dan éénderde van de leerlingen door een docent van school of zijn of haar ouders geholpen wordt wanneer hij of zij gepest wordt via het Internet of via de telefoon. Veel leerlingen schreven bij deze vraag op hun enquêteformulier dat een docent of één van hun ouders hen niet helpen, omdat ze er ook niets vanaf weten. De leerlingen geven aan het liever niet aan hen te vertellen, omdat ze er toch niets van begrijpen.

5.2.2 De resultaten betreffende het traditionele pesten

Nu we de vragen over het algemeen gebruik van de computer en telefoon hebben verwerkt, wilden we eerst meer te weten komen over het "gewone" pesten.

De resultaten willen wij bespreken door ze te verdelen in de volgende categorieën:

5.2.2.1 Definitie

5.2.2.2 Met welke frequentie zijn de leerlingen in aanraking gekomen met pesten?

5.2.2.3 Waarom gingen de ouders over tot pesten?

5.2.2.4 Waarom werden de slachtoffers gepest?

5.2.2.5 Welke manieren van gewoon pesten zijn er?

5.2.2.1 Definitie

Onder gewoon pesten verstaan we het volgende:

"Pesten is het systematisch uitoefenen van psychische en/of fysieke mishandeling door één of meerdere individuen op een persoon, die niet in staat is zichzelf te verdedigen. Bij pesten is de macht ongelijk verdeeld. Pesten heeft negatieve gevolgen voor het slachtoffer. Deze mag niet voor zichzelf opkomen noch verweren. Doet hij dit wel, kan dit voor de pester(s) een reden zijn hem nog harder aan te pakken."

Deze definitie is gegeven door Drs. Bob van der Meer en wordt algemeen aangenomen. Toch zijn er nog veel verschillende definities te vinden over wat 'pesten' nu precies is. We moeten dan ook in het oog houden dat de resultaten van de enquêtes gebaseerd zijn op verschillende opvattingen over wat er onder pesten wordt verstaan.

5.2.2.2 Met welke frequentie zijn de leerlingen in aanraking gekomen met pesten?

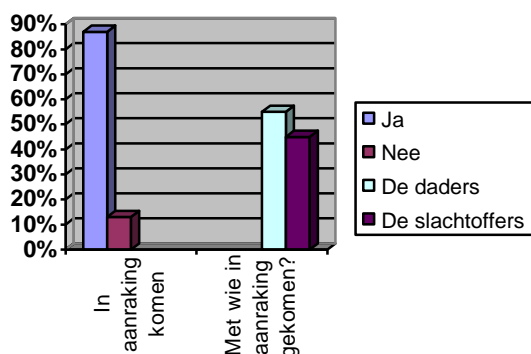
Om te onderzoeken hoe vaak een leerling in aanraking is gekomen met “gewoon” pesten hebben wij onderscheid gemaakt in het *in aanraking komen met pesten* en *zelf betrokken zijn bij een situatie waarin gepest wordt*.

Allereerst bespreken we het in aanraking komen met pesten.

We stelden de leerlingen de vraag of ze ooit wel eens in aanraking gekomen zijn met

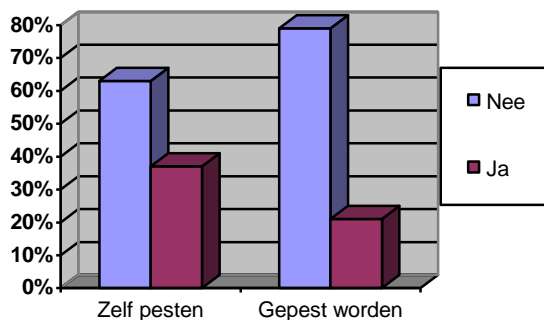
“gewoon” pesten. Als ze hierbij “ja” hebben ingevuld, stellen wij hun nog de vraag of ze toen te maken hadden met de ouders of de slachtoffers.

Van de 112 leerlingen geeft 87% aan wel eens in aanraking te zijn gekomen met “gewoon” pesten. Hiervan zegt net iets meer dan de helft, namelijk 55%, in aanraking te zijn gekomen met de ouders bij het pesten. Vaak kruisten de leerlingen echter aan dat ze met beide kanten, dus zowel de ouders als slachtoffers, te maken hadden.

Vervolgens onderzochten wij of de leerlingen zelf ooit gepest hebben of dat zij zelf ooit gepest zijn. Hieruit bleek dat 63% meent nog nooit te hebben gepest en dat de overige 37% aangeeft het dit schooljaar wel eens te hebben gedaan. Het is opvallend dat 8 leerlingen, wat dus 7% van de leerlingen betreft, aangeven dat zij 1 keer per week of vaker pesten.

Bij de vraag of de leerling zelf ooit wel eens gepest is blijkt dat 79% nog nooit gepest is. Vier leerlingen geven aan dat zij 1 keer per week of vaker worden gepest.

5.2.2.3 Waarom gaan de ouders over tot pesten?

Net als toen we keken naar de frequentie van het pesten, kunnen we ook bij deze en de volgende vragen een onderscheid maken tussen het in aanraking komen met pesten, het zelf pesten en zelf gepest worden.

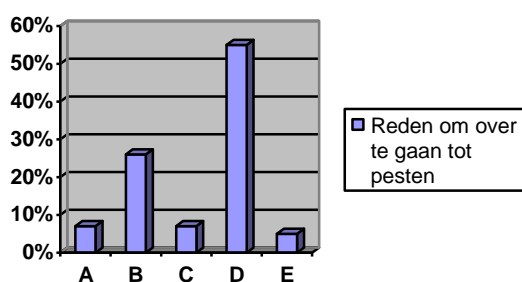
Een belangrijke vraag is wáárom nu eigenlijk iemand pest? Bij deze vraag kijken wij dus naar het motief van de dader. Wat is de achterliggende gedachte geweest of wat is het doel geweest om te gaan pesten?

Deze vragen waren open en dus moesten we afwachten wat er werd ingevuld. Met behulp van een categoriseringssysteem zijn we de antwoorden gaan analyseren en zo kwamen wij erachter dat vrijwel iedereen hetzelfde denkt als het gaat om het motief van de dader.

Uiteindelijk komen we uit op 5 redenen waarom, volgens de leerlingen, iemand overgaat tot pesten:

- Vanwege een onderlinge ruzie
- Pesten is vermaak wanneer iemand zich verveelt
- Om vrienden te steunen die aan het pesten zijn
- Om zo hun eigen onzekerheid te verbergen en door middel van aandachttrekkerij en het onderuit trappen van het slachtoffer, zichzelf beter te kunnen voelen
- De dader is jaloers op het slachtoffer en uit dit door te gaan pesten

Reden om over te gaan tot pesten	Codering in de grafiek
Vanwege een onderlinge ruzie	A (7%)
Pesten is vermaak wanneer iemand zich verveelt	B (26%)
Om zo vrienden te steunen die aan het pesten zijn	C (7%)
Om zo hun eigen onzekerheid te verbergen en door middel van aandachttrekkerij en het onderuit trappen van het slachtoffer, zichzelf beter te kunnen voelen	D (55%)
De dader is jaloers op het slachtoffer en uit dit door te gaan pesten	E (5%)

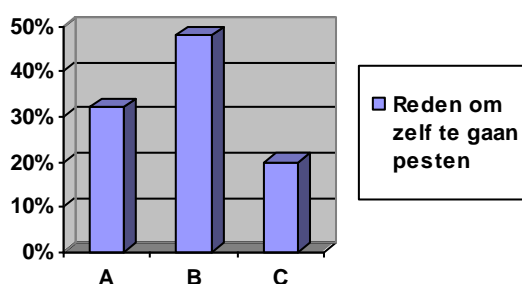

Daarnaast hebben wij de leerlingen ook gevraagd waarom zij iemand zijn gaan pesten, als zij hebben aangegeven dat wel eens te hebben gedaan of dat nog steeds doen.

Daaruit kwamen 3 redematies. Namelijk:

- Vanwege irritatie
- Omdat het leuk is om iemand te pesten
- Omdat het slachtoffer in kwestie ook hem/haar pest(te)

Reden om zelf te gaan pesten	Codering in de grafiek
Vanwege irritatie	A (32%)
Omdat het leuk is om iemand te pesten	B (48%)
Omdat het slachtoffer in kwestie ook hem/haar pest(te)	C (20%)

5.2.2.4 Waarom worden de slachtoffers gepest?

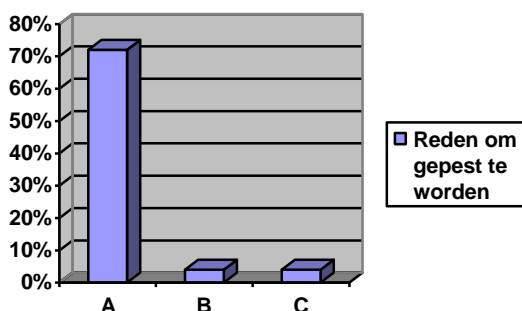
We kunnen niet alleen te weten komen wat een dader beweegt, als we naar de dader zelf kijken, om te gaan pesten, maar ook waarom juist het slachtoffer is gekozen door de dader. Waarom begon de dader bij deze individu met pesten en niet bij het jongetje of meisje dat aan de andere kant van de klas zit? Wat hebben de slachtoffers nu wel of juist niet, waardoor zij het doelwit worden van pesterijen?

Ook bij deze vragen moest men een eigen antwoord opschrijven en ook hier kwamen we met een categoriseringssysteem tot een analyse.

Uit de vraag waarom een slachtoffer in hun omgeving gepest werd, kwamen 3 antwoorden:

- Het slachtoffer is anders dan de anderen
- Het slachtoffer is vrij zwak qua zelfbeeld en dergelijke
- De leerling heeft geen idee waarom juist het slachtoffer gekozen werd door de dader

Reden om gepest te worden	Codering in de grafiek
Het slachtoffer is anders dan de anderen	A (72%)
Het slachtoffer is vrij zwak qua zelfbeeld en dergelijke	B (4%)
De leerling heeft geen idee waarom juist het slachtoffer gekozen werd door de dader	C (4%)

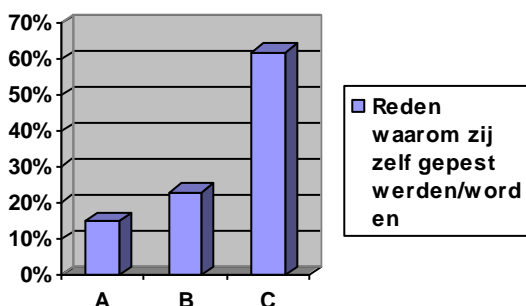

Enkele leerlingen hebben aangegeven dat ze in dit afgelopen half jaar zelf slachtoffer zijn geworden van 'gewoon' pesten. Wij hebben hen de vraag gesteld wat de reden volgens hen is waarom zij gepest werden.

Hieruit kwamen 3 soorten antwoorden:

- De leerling zelf heeft geen idee
- Vanwege een onderlinge ruzie
- Ze zijn anders dan de anderen

Reden waarom zij zelf gepest worden/worden	Codering in de grafiek
De leerling zelf heeft geen idee	A (15%)
Vanwege een onderlinge ruzie	B (32%)
Ze zijn anders dan de anderen	C (62%)

5.2.2.5 Welke manieren van gewoon pesten zijn er?

Als laatste wat betreft het ‘gewoon’ pesten hebben wij nog onderzocht hoe er gepest wordt. Hierbij hoeven wij geen onderscheid te maken tussen het zelf pesten, zelf gepest worden en/of het in aanraking komen met pesten.

We gaven de leerlingen een multiple choice, waarbij ze de volgende antwoorden konden aankruisen:

- Schelden
- Roddelen
- Negeren
- Buitensluiten
- Lichamelijk pijn doen
- Uitlachen
- Spullen kapot maken
- Spullen afpakken
- Opwachten of achtervolgen
- Bedreigen
- Leugens rondstrooien
- Vervelende opmerkingen maken
- Anders, namelijk...

De 3 meest aangekruiste antwoorden waren:

- 1 Vervelende opmerkingen maken
- 2 Roddelen
- 3 Uitlachen

We kunnen de manieren om te pesten verdelen in:

- fysiek versus verbaal
- direct versus indirect

Fysiek versus verbaal

Onder het fysieke deel wordt verstaan: lichamelijk pijn doen, spullen kapotmaken, spullen afpakken, opwachten of achtervolgen, bedreigen, negeren en buitensluiten. Onder het verbale wordt verstaan: schelden, roddelen, uitlachen, leugens rondstrooien en vervelende opmerkingen maken.

Wanneer we een indeling maken van de resultaten wat betreft fysiek versus verbaal komen we op de volgende percentages:

Fysiek	37%
Verbaal	63%

Over het algemeen bleek dat de jongens vooral fysiek pesten en de meisjes het meer verbaal doen, al hoewel vrijwel alle meisjes negeren hebben aangekruist als een manier om te pesten.

Direct versus indirect

Ook kunnen we een indeling maken van de manieren om te pesten door deze in te delen in direct pesten versus indirect pesten.

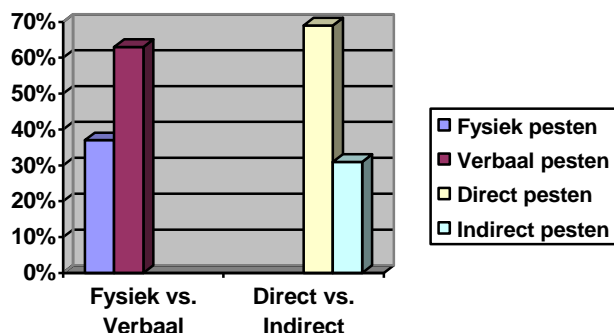
Onder het directe pesten verstaan we vrijwel alle manieren, behalve roddelen en leugens rondstrooien. Deze behoren namelijk tot het indirecte pesten, omdat het achter iemands rug om gebeurt.

Als we kijken naar de resultaten van de enquête komen we tot de volgende percentages:

Direct pesten 69%

Indirect pesten 31%

De meisjes pesten onderling meer door te roddelen en leugens rond te strooien, terwijl de jongens het directer doen.

5.2.3 De resultaten betreffende het cyberpesten

De resultaten van het onderdeel cyberpesten willen wij bespreken door ze te verdelen in de volgende categorieën:

5.2.3.1 Definitie

5.2.3.2 Algemene vragen over cyberpesten

5.2.3.3 Het zelf cyberpesten door leerlingen

5.2.3.4 Het zelf worden gecyberpest door leerlingen

5.2.3.5 Het aanwijzen van dader en slachtoffer

5.2.3.6 Reacties op pesten en het ingrijpen van anderen

5.2.3.7 Afspraken met ouders over Internet en sms gebruik

5.2.3.1 Definitie

De definitie van cyberpesten luidt als volgt:

Cyberpesten heeft betrekking op het gebruik van informatie- en communicatietechnologie (ICT) zoals e-mail, tekstberichten op mobiele telefoon en pieper, chat, lasterlijke persoonlijke websites, en lasterlijke online persoonlijke opiniepeiling websites, om opzettelijk, herhaald, en vijandig gedrag door een individu of een groep te steunen, dat is bedoeld om anderen kwaad te doen.

5.2.3.2 Algemene vragen over cyberpesten

Wij wilden weten of leerlingen vaak iets op Internet tegenkomen wat lijkt op cyberpesten. 53% van de leerlingen gaf aan wel eens een vorm van cyberpesten op Internet gezien te hebben.

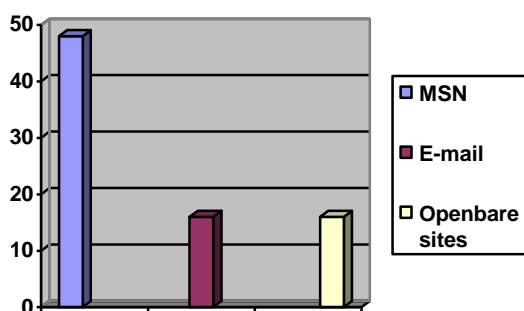
36 % van de leerlingen gaf aan wel eens in aanraking te zijn gekomen met cyberpesten. De leerlingen die in aanraking zijn gekomen met cyberpesten werd gevraagd welke vorm van cyberpesten hierbij aan bod kwam. De leerlingen konden kiezen uit 8 mogelijkheden en er was ook nog een optie 'anders'. De drie meest aangekruiste mogelijkheden waren:

1. het plaatsen van gemene opmerkingen onder foto's van mensen op het Internet (20%)
2. het direct pesten van mensen via MSN, chatbox of e-mail (19%)

3. het misbruik maken van afbeeldingen of filmpjes van mensen (14%)

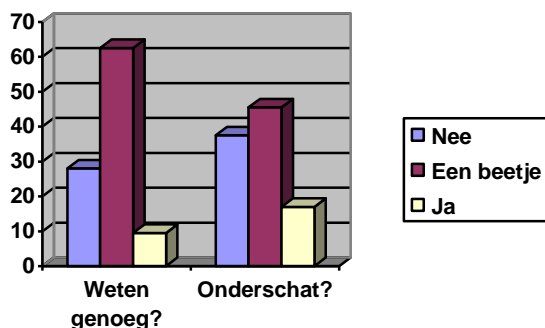
Wij vroegen de leerlingen of zij denken, dat cyberpesten een vorm van pesten is, die steeds vaker zal gaan voorkomen. Maar liefst 83% van de leerlingen dacht dat cyberpesten steeds vaker zal gaan voorkomen. 63% van de leerlingen gaf aan dat dit komt, doordat je als cyberpester gemakkelijk anoniem kunt blijven. 14% van de leerlingen gaf aan dat jongeren steeds vaker media als Internet en mobiele telefoons gaan gebruiken. 16% van de leerlingen gaf aan dat cyberpesten vaker voor zal gaan komen, doordat de pakkans gering is.

Wij vroegen de leerlingen op wat voor Internetsites of andere mogelijkheden op Internet, jongeren het meest gepest worden. De leerlingen konden kiezen uit 7 keuzemogelijkheden en er was ook een optie 'anders'. De drie meest aangekruiste mogelijkheden staan hieronder in een grafiek weergegeven. Met maar liefst 48% van de stemmen steekt MSN boven alle keuzemogelijkheden uit.

Wij waren benieuwd of de leerlingen een manier wisten om cyberpesten te voorkomen. Maar liefst 43% van de leerlingen gaf aan dat het niet mogelijk was cyberpesten te voorkomen. Andere antwoorden waren dat e-mail- en/of MSN-adressen van ouders geblokkeerd moeten worden (20%) of dat men jongeren les moet gaan geven in normen en waarden binnen de Cyberwereld. (12%).

Wij stelden de leerlingen de vraag of ze dachten dat deze generatie ouders en docenten genoeg weet over cyberpesten. Slechts 9,5% van de leerlingen antwoordde dat ouders en docenten genoeg weten over cyberpesten. Ook stelden wij de vraag of ouders en docenten het fenomeen cyberpesten onderschatten. De resultaten van deze vragen staan hieronder in een grafiek weergegeven.

5.2.3.3 Het zelf cyberpesten door leerlingen

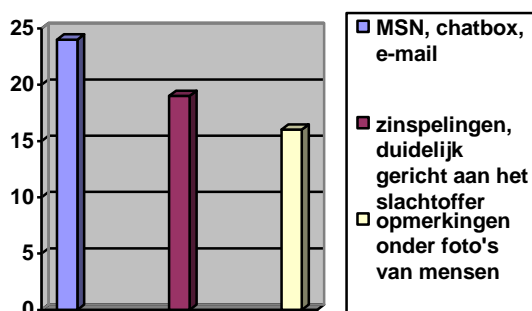
Uit de resultaten van onze enquête bleek dat 25% van de leerlingen dit schooljaar iemand (regelmatig) heeft gecyberpest. Dit varieerde van 1 of 2 keer dit schooljaar tot 1 keer per week of meer.

Aan de leerlingen die nooit hebben gecyberpest, werd gevraagd hoe zij tegen cyberpesters aankijken. 26% van deze leerlingen zei dat ze cyberpesters laf vinden.

Aan de leerlingen die wel iemand hebben gecyberpest, werd gevraagd of ze dit alleen deden of met meerdere mensen. Het bleek dat alle leerlingen die aan cyberpesten hadden gedaan, dat met meerdere mensen deden. 63% van de leerlingen deed dit anoniem. Op de vraag waarom ze dit anoniem deden, werd vaak geantwoord dat de leerlingen geen problemen wilde krijgen met hun daden.

Leerlingen die hun naam wel vermeldden, deden dit vaak omdat de ander wist dat zij boos waren op hem/haar of omdat de ander niet bij hen in de buurt woont.

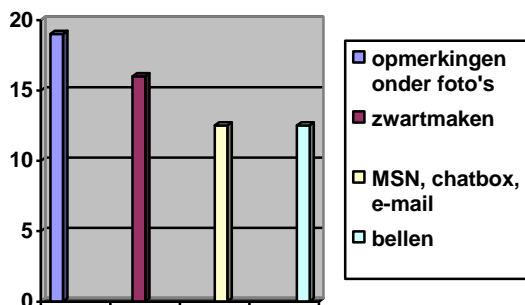
Wij stelden de leerlingen die cyberpesten de vraag op welke manieren zij hebben gedaan aan cyberpesten. De leerlingen konden kiezen uit 9 keuzemogelijkheden en er was ook een optie 'anders'. Het direct pesten via MSN, chatbox en e-mail blijkt met 24% het meest populair te zijn. Hieronder staat de top drie van meest aangekruiste antwoorden weergegeven.

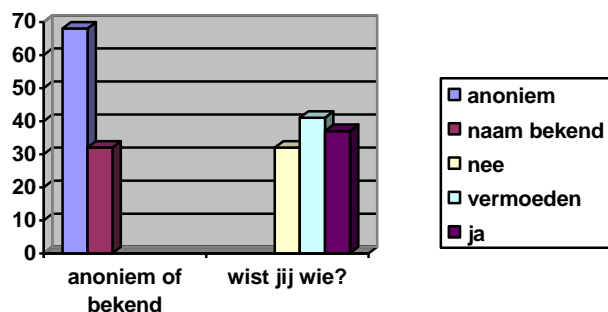
Wij stelden de cyberpesters de vraag of ze konden uitleggen waarom ze aan cyberpesten doen. Opmerkelijk is dat bijna 20% van de leerlingen aangeeft te cyberpesten uit verveling. Wat ook veel genoemd werd als reden is terugpesten (11%).

5.2.3.4 Het zelf worden gecyberpest door leerlingen

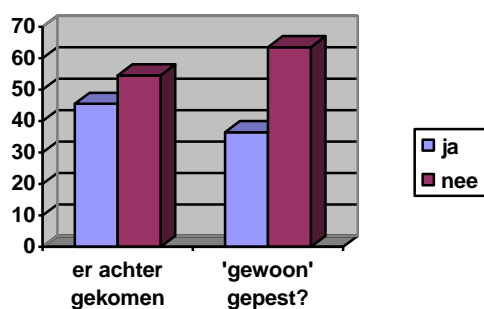
Wij vroegen de leerlingen of ze dit schooljaar zelf zijn gecyberpest. 20% van de leerlingen gaf aan wel eens te zijn gecyberpest dit schooljaar. Aan de gepeste leerlingen werd gevraagd op welke manier zij werden gecyberpest. Er waren 9 keuzemogelijkheden en er was ook een optie 'anders'. De drie mogelijkheden die het meest genoemd werden zijn hieronder weergegeven. Opmerkelijk is dat MSN, chatbox of e-mail hier geen meerderheid heeft.

De gepeste leerlingen werd gevraagd of zij anoniem werden gepest of dat de dader zijn naam vermeldde. Ook vroegen wij of de gepeste wist wie hem/haar pestte, ondanks dat de pester anoniem was. Hieronder staan de resultaten weergegeven. Maar liefst 68% van de gepeste leerlingen wordt anoniem gepest. Vaak hebben de leerlingen wel een vermoeden wie de pester is.

De gepeste leerlingen moesten aangeven of ze er uiteindelijk achter zijn gekomen door wie ze worden gecyberpest. Ook werden ze gevraagd aan te geven of ze door diezelfde mensen ook 'gewoon' gepest werden. Hieronder staan de resultaten weergegeven.

Leerlingen die gecyberpest werden gaven aan dat ze zich door het gepest vaak niet meer veilig voelden. Ook schaamden zij zich vaak voor bijvoorbeeld foto's die op het Internet verschenen. Wat leerlingen ook vaak vervelend vonden, is dat ze geen controle hadden over wat er gebeurde met bijvoorbeeld foto's van hen.

5.2.3.5 Het aanwijzen van dader en slachtoffer

Het viel ons op dat maar zeer weinig leerlingen andere leerlingen hebben benoemd als dader of slachtoffer van pesterijen via Internet of sms. De meeste leerlingen gaven aan geen namen te willen aankruisen, omdat ze bang waren voor represailles of omdat ze geen mensen wilden verraden.

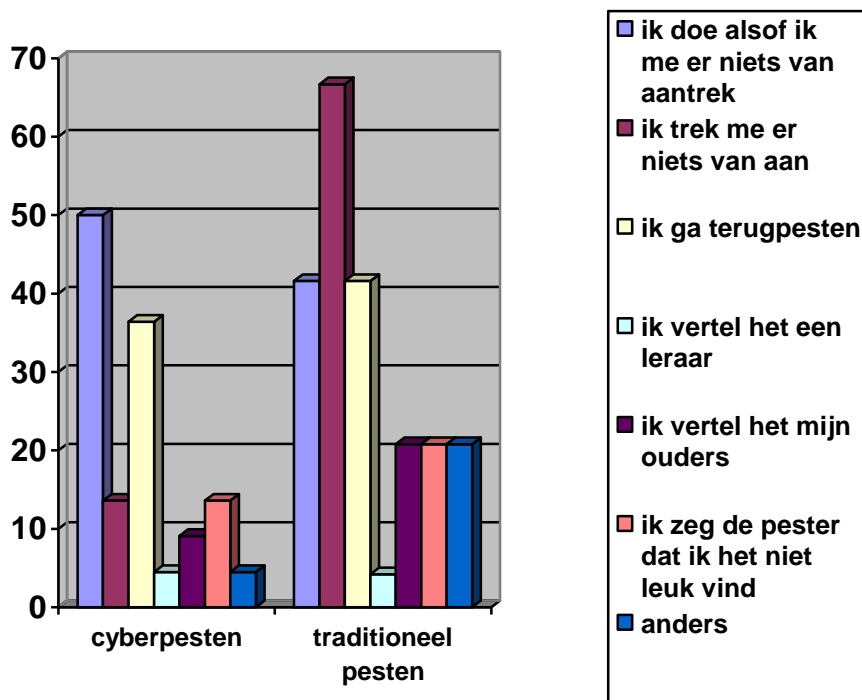
Van de 122 leerlingen zijn er 47 leerlingen één of meerdere keren aangekruist als zijnde dader. 37 (78%) van deze 47 leerlingen waren jongens.

Van de 122 leerlingen zijn er 18 leerlingen één of meerdere keren aangekruist als zijnde slachtoffer. 16 (89%) van deze 18 leerlingen waren jongens.

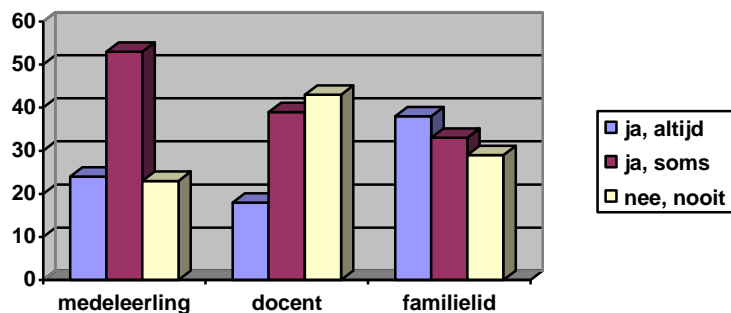
Opvallend is dat van de 47 daders, er 14 ook als slachtoffer werden aangekruist. Dit betekent dus dat er 33 daders, 14 daders/slachtoffers en 4 slachtoffers zijn van cyberpesten.

5.2.3.6 Reacties op pesten en het ingrijpen van anderen

Wij vroegen de gecyberpeste leerlingen wat ze doen wanneer ze gecyberpest worden. De meeste gecyberpeste leerlingen blijken te doen alsof ze zich er niets van aantrekken. Ook vroegen wij de traditioneel gepeste leerlingen wat zij doen wanneer ze 'gewoon' gepest worden. Deze leerlingen trekken zich niets aan van de pesterijen. Hieronder staan de resultaten van beide vragen weergegeven.

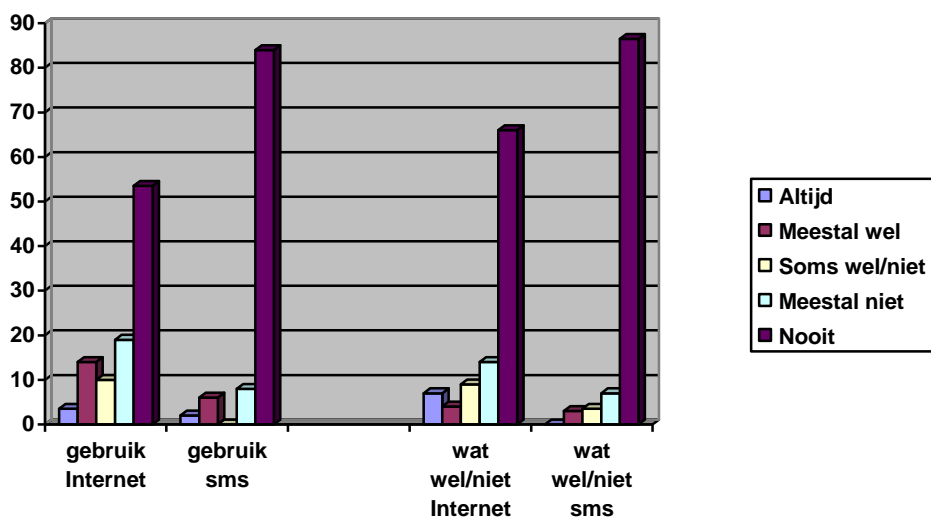

Wij wilden te weten komen van de leerlingen die gepest werden, of er mensen ingrijpen wanneer zij werden gepest. Wij vroegen dit over medeleerlingen, docenten en een familielid. Hieronder staan de resultaten van de drie vragen weergegeven. Door de leerlingen werd aangegeven dat ouders of docenten vaak niet ingrijpen, omdat de leerling zelf niet vertelt dat hij/zij gepest wordt. Hierdoor kunnen zij ook niet ingrijpen.

5.2.3.7 Afspraken met ouders over Internet en sms gebruik

Wij vroegen alle leerlingen of zij met hun ouders afspraken maken over het gebruik van Internet en sms en of zij met hun ouders afspraken maken over wat de leerlingen wel en niet mogen op Internet of met sms. Hieronder staan de resultaten weergegeven. Het blijkt dat zeer weinig leerlingen over het algemeen afspraken maken met hun ouders over Internet en over sms. Wel maken leerlingen vaker afspraken met hun ouders over Internet dan over sms.

6. Hoe grootschalig is het fenomeen cyberpesten?

Nu we alle deelvragen hebben beantwoord, kunnen we antwoord geven op onze hoofdvraag: “Hoe grootschalig is het fenomeen cyberpesten?”

Ons antwoord willen we opdelen. Hiervoor kijken wij naar de verdeling bij de deelvragen. Dit betekent dat wij het als volgt zullen indelen:

- 6.1 De grootschaligheid van cyberpesten volgens de media en de huidige campagnes
- 6.2 De grootschaligheid van cyberpesten volgens voorgaande onderzoeken
- 6.3 De grootschaligheid van cyberpesten volgens ons eigen onderzoek

6.1 De grootschaligheid van cyberpesten volgens de media

Toen wij ons richtten op de media om zo te kijken in hoeverre zij iets te melden hebben over het fenomeen cyberpesten, vielen ons enkele dingen op. Dit met betrekking tot de tijdsperiode waarin de informatie wordt gegeven, de soorten media die er aandacht aan besteden, de toespitsing op leeftijdscategorieën en de rol van de overheid hierin. Wij zullen deze vier punten ieder apart bespreken.

6.1.1 De tijdsperiode waarin de media informatie geeft

Halverwege mei 2006 staan de kranten er vol mee: “Groots onderzoek geeft schokkende cijfers over cyberpesten onder jongeren.” Enkele maanden later is de aandacht alweer verzwakt wat betreft dit onderwerp en vinden we vrijwel geen informatie meer in de kranten, tijdschriften en op TV.

Deze vlagen van aandacht voor het onderwerp cyberpesten zijn kort en hevig. Wat ons opviel is dat er telkens na een onderzoek weer een opwelling plaatsvond, waarna die weer inzakte en men er niets meer over hoorde. De grootschaligheid wat betreft het cyberpesten wordt hierdoor niet realistisch en goed weergegeven. Het lijkt wel alsof er gedurende die maanden van aandacht enorm veel gecyberpeest wordt en dat het probleem, nadat de aandacht van de media is weggeëbd, ook niet meer aan de orde is. Hierdoor kan men niet goed inschatten hoe groot het probleem is waar wij mee te maken hebben. Om mensen bewust te maken van de grootte van het probleem, moet dit probleem ook wel onder de aandacht blijven. Dit zou dus ook het geval moeten zijn in de media.

Wel moet gezegd worden dat de organisaties tegen cyberpesten op een goede manier campagne voeren. Zo zijn de Kinderconsument, Pestweb en de SIRE continue bezig met het bestrijden van cyberpesten, het bekend maken van het probleem en het helpen van slachtoffers. Vooral de SIRE pakt het goed aan wat betreft de tijdsperiode waarin zij campagne voeren. Naast het feit dat zij non-stop bezig zijn met hun acties, zorgen zij voor extra media-aandacht rondom hun campagne wanneer bijvoorbeeld het nieuwe schooljaar start.

6.1.2 De soorten media die er aandacht aan besteden

Als we kijken naar welke soorten media er aandacht besteden aan cyberpesten, dan zien we een duidelijk verschil tussen de media. Internet, kranten, TV en tijdschriften besteden allemaal in verschillende mate aandacht aan het probleem. Zo zien we dat er in tijdschriften, zowel voor de jeugd als voor volwassenen, weinig tot geen informatie te vinden is over cyberpesten. Terwijl deze vorm van media een grote plaats inneemt in het leven van veel individuen

In tegenstelling tot de tijdschriften wordt er veel aandacht aan cyberpesten besteed in kranten, op Internet en in mindere mate op de televisie. In de kranten is veel te vinden over cyberpesten en de resultaten van de onderzoeken naar cyberpesten. Dezelfde informatie wordt bij een enkel programma op TV behandeld. Bovendien zijn er op TV enkele spotjes te zien betreffende cyberpesten, alhoewel deze alleen bedoeld zijn op de mensen wakker te schudden. Er wordt in deze spotjes verder geen echte informatie gegeven over de grootschaligheid van het probleem en hoeveel kinderen ermee te maken hebben.

Op Internet is zeer veel informatie te vinden over cyberpesten. De beperking van deze informatie is dat je de sites alleen vindt wanneer je er gericht naar zoekt. Om deze informatie toegankelijker te maken, zouden de betreffende Internetsites zichzelf bekender moeten maken met behulp van bijvoorbeeld advertenties.

6.1.3 De toespitsing op leeftijdscategorieën

“Vraag hulp aan een volwassene, wanneer je gepest wordt via Internet”, “Maak pestslingers met je klas” en “Stop het pestvirus nu!”

Deze en vergelijkbare slagzinnen vind je regelmatig terug in de media. Het zijn perfecte slagzinnen voor basisscholieren en brugklassers. Ze zijn echter niet geschikt voor mensen van een leeftijd vanaf circa 14 jaar. De slagzinnen zijn te kinderachtig en doen het voorkomen alsof het probleem slechts bij kinderen onder de 14 jaar voorkomt. Bovendien wordt een hele leeftijdscategorie uitgesloten van hulp, terwijl uit ons eigen onderzoek blijkt, dat ook die leeftijdscategorie met cyberpesten te maken heeft. Daarnaast is het fenomeen cyberpesten niet onbekend onder volwassenen.

De grootschaligheid betreffende het overbrengen van informatie heeft zo zijn gebreken. Er is slechts een kleine doelgroep die belicht wordt.

6.1.4 De rol van de overheid

De overheid vertoont grote gebreken als het gaat om het aanpakken van cyberpesten. Naast een enkele discussie die in de Tweede Kamer en de campagne van de SIRE, doen zij niets aan dit probleem. De overheid ziet niet hoe grootschalig het probleem is waar wij mee te maken hebben. Zo zouden zij ontzettend veel kunnen doen met de suggesties en tips die gegeven worden aan de hand van voorgaande onderzoeken. Bovendien is het juist de taak van de overheid binnen onze verzorgingsstaat om grootschalige problemen als deze op te lossen.

6.2 De grootschaligheid van cyberpesten volgens voorgaande onderzoeken

In Nederland zijn nog maar weinig onderzoeken gedaan naar cyberpesten. In feite is er tot nu toe maar één grootschalig onderzoek (van de GGD in samenwerking met de Open Universiteit Nederland) gehouden en de resultaten hiervan kwamen vrij in april 2006.

Uit de voorgaande onderzoeken blijkt dat maar liefst 20% van de leerlingen gepest wordt via internet. Er worden bijna evenveel kinderen gepest in de Cyberwereld als het aantal dat ‘gewoon’ gepest wordt. Ook uit andere percentages en resultaten komt dat het cyberpesten een grootschalig fenomeen is in Nederland. Opvallend is dat meer dan 80% van de ouders niets van het cyberpesten af weet, terwijl er juist zoveel kinderen mee te maken hebben. Uit deze onderzoeken blijkt dus dat er meer bekendheid moet komen over dit onderwerp om ervoor te zorgen dat het niet langer onderschat wordt door volwassenen en het probleem bestreden kan worden.

6.3 De grootschaligheid van cyberpesten volgens ons eigen onderzoek

Wanneer we kijken naar het cyberpesten kunnen we een onderscheid maken tussen het zelf cyberpesten, het in aanraking komen met cyberpesten en het zelf gecyberpest worden. Daarnaast is ons nog het één en ander opgevallen wat betreft het naar waarheid invullen van de enquête.

Deze drie punten van soorten cyberpesten zullen wij ieder apart hieronder bespreken. Natuurlijk vooral gericht op de grootschaligheid van het cyberpesten.

6.3.1. De grootschaligheid betreffende het in aanraking komen met cyberpesten

Aan de hand van ons eigen onderzoek kunnen we aannemen dat we te maken hebben met een grootschalig probleem, aangezien 36% van de leerlingen aangeeft dit schooljaar (van september 2006 – december 2006) nog in aanraking te zijn gekomen met een vorm van cyberpesten. Bovendien geeft maar liefst 83% van de 123 leerlingen aan dat cyberpesten steeds vaker zal gaan voorkomen en dit toont dus ook aan dat we te maken hebben met een grootschalig probleem, dat hoogstwaarschijnlijk ook nog eens steeds groter zal gaan worden. Een oplossing voor dit probleem is er volgens 43% van de leerlingen niet en hierdoor is het probleem ook grootster dan ‘gewoon’ pesten. Er is volgens de leerlingen geen oplossing, omdat de meeste pestende jongeren het anoniem doen en bovendien de Cyberwereld te veel omvat om alles onder controle te houden.

Opvallend is dat 9,5% van de leerlingen aangeeft dat volwassenen niet goed genoeg betrokken zijn bij het cyberpesten. Dit komt volgens hen, doordat ze niet genoeg weten wat er allemaal mogelijk is in de Cyberwereld en kinderen hen daardoor ook niet in vertrouwen willen nemen.

6.3.2 De grootschaligheid betreffende het zelf cyberpesten

Uit ons onderzoek kwam dat 25% van de leerlingen dit schooljaar nog iemand gepest heeft via Internet of telefoon. Wanneer wij hen vroegen waarom ze dit deden, gaf het grootste deel aan dat zij dit uit pure verveling deden. Ook wanneer we naar het zélf cyberpesten kijken, zien we dat de anonimiteit een groot probleem geeft. Alle leerlingen die cyberpesten hebben namelijk aangegeven dat ze dit anoniem deden.

De werkelijke grootschaligheid van het cyberpesten komt hoogstwaarschijnlijk niet helemaal tot uiting komt in de uitslagen van de enquêtes. Wij hebben de 4^e klassen naast het enquêteren ook geobserveerd op Internetsites. Op deze sites zagen wij enkele vormen van cyberpesten van leerlingen uit de 4^e klas. Maar bij het afnemen van de enquêtes bleek dat enkele daders en slachtoffers dit niet aangaven op de enquête. Wij veronderstellen daarom dat het aantal mensen dat zelf cyberpesten dan ook nog groter is dan eigenlijk in de enquêtes aangegeven wordt.

6.3.3 De grootschaligheid betreffende het zelf gecyberpest worden

Eénvijfde van alle leerlingen heeft aangegeven zelf gecyberpest te worden. Dit betekent dat er dus in 4 maanden tijd al 25 leerlingen slachtoffer zijn geworden van cyberpesten.

Vaak hebben de kinderen wel een vermoeden wie hen pest, maar zekerheid hierover hebben zij niet, aangezien het vrijwel altijd anoniem gebeurt. Door deze anonimiteit van de pestende jongeren staan de slachtoffers machteloos en hierdoor wordt het probleem groter.

Wij hebben de leerlingen ook gevraagd wie er volgens hen in de 4^e klas dader en slachtoffer zijn. Daarbij gaven de leerlingen aan dat er 18 slachtoffers zijn in de 4^e klas. Maar opvallend

is dat er veel meer leerlingen zelf hebben aangegeven gepest te worden. Bovendien vulden de slachtoffers de enquête meestal anoniem in. Het blijkt dus dat er niet echt veel bekend is over wie er slachtoffer zijn en daardoor lijkt het probleem kleiner dan het is. Het probleem bij cyberpesten is namelijk dat er vaak geen omstanders zijn, waardoor de pesterijen onopgemerkt blijven.

Zoals al eerder aangegeven in deze hoofdvraag blijkt dat veel ouders niets tot zeer weinig afweten van cyberpesten. Wij hebben hier ook onderzoek naar gedaan door enkele vragen hierover te stellen aan de leerlingen en daaruit blijkt dat de leerlingen ook nooit echt afspraken maken met hun ouders over het gebruik van hun telefoon of het Internet. Ouders hebben dus geen controle over de bezigheden van hun kind in de Cyberwereld, waardoor het werkelijke probleem onder de tafel blijft.

Over het algemeen kunnen wij dus stellen dat het fenomeen cyberpesten grootschalig is, maar wordt onderschat.

Wat het meeste opviel aan de hand van ons eigen onderzoek is dat de leeftijdscategorie die wij onderzocht hebben (tussen de 14 en 16 jaar) zeker zoveel met cyberpesten te maken heeft als de jongere kinderen waarover het meest bekend wordt gemaakt in de media en via campagnes.

Evaluatie

Wat ging goed

Over het algemeen kunnen we spreken over een zeer goed verloop van het maken van het werkstuk en het doen van onderzoek. Er was over (cyber)pesten genoeg relevante informatie te vinden en ook hebben wij erg veel gehad aan de hulp en tips van wetenschapper Eddy de Bruijn. Mede dankzij de hulp van Eddy de Bruijn groeide onze motivatie, waardoor de samenwerking goed verliep. Het afnemen van de enquête en het verwerken van de resultaten was erg zwaar, maar door er veel energie in te steken wisten wij er iets moois van te maken.

Wat ging niet goed

Gedurende de periode waarin wij het werkstuk moesten voltooien, hadden wij twee obstakels. Allereerst kwamen wij in de knoop met de beschikbare tijd en het ons houden aan de deadlines. Dit kwam door het vertrek van onze profielwerkstukbegeleider mr. Hermans en door het oponthoud dat wij ondervonden, doordat de schoolleiding ons ervan weerhield de enquête af te nemen vanwege ernstige pesterijen in de vierde klas.

Bovendien hadden wij moeite met het maken van een duidelijke onderzoeksopzet. We zijn verschillende keren van onderwerp gewisseld. Pas in november kwamen wij met de definitieve onderzoeksvraag voor ons werkstuk.

Wat kan er naar aanleiding van ons onderzoek uitgediept worden

Het is opvallend dat veel van de leerlingen die aangeven zelf gecyberpest te worden de enquête anoniem hebben ingevuld. Het zou interessant kunnen zijn om te onderzoeken, waarom deze leerlingen gekozen hebben voor anonimiteit. Ook verwachten wij dat niet alle leerlingen de enquête geheel naar waarheid hebben ingevuld, omdat zij bang zijn voor represailles. Een vervolgonderzoek zou kunnen aantonen of onze hypothese juist is. Uit ons onderzoek bleek dat veel leerlingen hun ervaringen met (cyber)pesten niet delen met ouders en docenten. Het zou interessant zijn om te onderzoeken wat hieraan ten grondslag ligt.

Wat hebben we er van geleerd

We zijn tot het inzicht gekomen dat de media een vertekend beeld kunnen geven van de realiteit. Daarnaast hebben wij ook ervaren dat wij niet de enigen zijn die in aanraking zijn gekomen met cyberpesten en dat er nog zeer veel gedaan moet worden om het probleem te bestrijden.

Een onderzoek als dit is zeer zwaar, maar we zijn tot de conclusie gekomen dat het ook ontzettend interessant kan zijn om tot een conclusie te komen aan de hand van een eigen onderzoek.

Referenties

- Elsevier (tijdschrift)
- J/M Pubers (tijdschrift)
- Pesten, wat vind jij? (boek)
- Telegraaf (krant)
- Trouw (krant)
- Algemeen Dagblad (krant)
- NRC Handelsblad (krant)
- Volkskrant (krant)
- Het Parool (krant)
- Onderzoek van de Open Universiteit Nederland in samenwerking met de GGD
- Onderzoek van het Vlaams instituut viWTA
- Onderzoeken van Eddy de Bruijn:
  - <http://home.medewerker.uva.nl/e.h.debruijn/>
  - [De Bruyn, E. H., Dekovic, M., & Meijnen, G. W. \(2003\). Parenting, Academic Motivation, Classroom Behavior, and School Success in Early Adolescence. The Journal of Applied Developmental Psychology, 24, 393-412.](#)
  - [De Bruyn, E. H. \(2004\). Development of the Mentor Behavior Rating Scale. School Psychology International, 25, 185-192](#)
  - [De Bruyn, E. H. \(2005\). Role Strain, Engagement and Academic Achievement in Early Adolescence. Educational Studies, 31, 15-27.](#)
  - [De Bruyn, E. H. & Van den Boom, D. C. \(2005\). Interpersonal Behavior, Peer Popularity, and Self-Esteem. Social Development, 14, 555-573.](#)
  - [De Bruyn, E. H. & Cillessen, A. H. N. \(2006\). Heterogeneity of Girls' Consensual Popularity: Academic and Interpersonal Behavioral Profiles. Journal of Youth and Adolescence, 3, 435-445.](#)
  - [De Bruyn, E. H. & Cillessen, A. H. N. \(2006\). Popularity in Early Adolescence: Prosocial and Antisocial Subtypes. Journal of Adolescent Research, 21, 1-21](#)
- www.cyberbullying.org
- www.ou.nl
- www.pestenislaf.nl
- www.pestweb.nl
- www.weetwatjetypt.nl
- www.sire.nl
- www.stopdigitaalpesten.nl
- www.profileronderzoek.nl
- www.klasse.be/archieven
- www.pesten.net
- www.gemisteomroep.nl
- www.viwtanl/files
- www.radar.nl
- www.ggdzl.nl
- www.hulporganisaties.be
- www.schoolveiligheid.nl
- www.gorissen.nl
- www.kinderconsument.nl
- www.pesten.pagina.nl
- www.tegen-pestent.nl
- www.vios-amsterdam.nl

Taakverdeling

Onderdeel van het werkstuk	Gemaakt door
Titelblad	Leonne
Inhoudsopgave	Leonne
Inleiding	Leonne
Deelvraag 1 (Wat is cyberpesten?)	Hester
Deelvraag 2 (Wat wordt er in de media over cyberpesten verteld?)	Leonne
Deelvraag 3 (Zijn de huidige campagnes tegen cyberpesten doeltreffend?)	Leonne
Deelvraag 4 (Wat zijn de resultaten van voorgaande onderzoeken?)	Hester
Deelvraag 5 (Wat komt er uit ons onderzoek?)	Hester en Leonne
Hoofdvraag	Hester en Leonne
Evaluatie	Hester en Leonne
Referenties	Hester en Leonne
Taakverdeling	Leonne
Presentatie	Hester en Leonne
Overige informatie	Hester en Leonne

Logboek

Datum	Gedaan	Tijd	
		Hester	Leonne
<u>April 2006</u>			
24 april 2006;	start profielwerkstuk op de VU	2 u. 0 min.	2 u. 0 min.
26 april 2006;	brainstormen over onderwerp	1 u. 15 min.	1 u. 15 min.
29 april 2006;	informatie zoeken in kranten en op Internet	2 u. 20 min.	2 u. 20 min.
30 april 2006;	onderwerp gekozen: populariteit informatie zoeken op Internet	3 u. 0 min.	3 u. 0 min.
<u>Mei 2006</u>			
1 mei 2006;	bijwerken logboek	0 u. 30 min.	0 u. 0 min.
2 mei 2006;	bedenken deelvragen, informatie zoeken op Internet en verslagen van onderzoeken	1 u. 35 min.	2 u. 5 min.
5 mei 2006;	begin eerste opzet maken	1 u. 10 min.	0 u. 50 min.
6 mei 2006;	afmaken eerste opzet	0 u. 15 min.	0 u. 10 min.
11 mei 2006;	bijeenkomst begeleider	0 u. 45 min.	0 u. 45 min.
12 mei 2006;	brainstormen over precieze hoofd- en deelvragen, informatie zoeken in verslagen van onderzoeken	2 u. 15 min.	2 u. 15 min.
<u>Juni 2006</u>			
1 juni 2006;	bijwerken logboek	0 u. 0 min.	0 u. 30 min.
8 juni 2006;	bijeenkomst begeleider	1 u. 0 min.	1 u. 0 min.
<u>Juli 2006</u>			
<u>Augustus 2006</u>			
<u>September 2006</u>			
9 september 2006;	e-mail gestuurd naar E. de Bruijn	0 u. 15 min.	0 u. 15 min.
10 september 2006;	bijwerken logboek	0 u. 25 min.	0 u. 0 min.
11 september 2006;	e-mail correspondentie met E. de Bruijn over onderwerp profielwerkstuk	0 u. 10 min.	0 u. 10 min.
21 september 2006;	afspraak met E. de Bruijn onderwerp aangepast: nu populariteit en cyberpesten	3 u. 30 min.	3 u. 30 min.
21 september 2006;	e-mail gestuurd naar schoolleiding over onderzoek	0 u. 15 min.	0 u. 15 min.
22 september 2006;	brainstormen over nieuwe deelvragen	1 u. 0 min.	1 u. 0 min.
<u>Oktober 2006</u>			
2 oktober 2006;	bijwerken logboek	0 u. 0 min.	0 u. 10 min.

2 oktober 2006;	informatie zoeken op Internet en in verslagen van onderzoeken voor deelvragen	1 u. 30 min.	1 u. 30 min.
8 oktober 2006;	uitwerken antwoorden op deelvragen	4 u. 30 min.	4 u. 30 min.
10 oktober 2006;	overleg tussen Leonne en Hester		
	onderwerp aangepast: nu cyberpesten	1 u. 0 min.	1 u. 0 min.
12 oktober 2006;	nieuwe hoofd- en deelvragen bedenken	1 u. 50 min.	1 u. 50 min.
14 oktober 2006;	informatie zoeken op Internet en in verslagen van onderzoeken voor deelvragen	4 u. 0 min.	4 u. 0 min.
28 oktober 2006;	aanvullende informatie zoeken voor deelvragen	1 u. 30 min.	1 u. 30 min.
 <u>November 2006</u>			
1 november 2006;	e-mail correspondentie met E. de Bruijn	0 u. 10 min.	0 u. 10 min.
1 november 2006;	artikel (toegestuurd door E. de Bruijn) doorlezen en bespreken	0 u. 40 min.	0 u. 40 min.
1 november 2006;	bijwerken logboek	0 u. 0 min.	0 u. 25 min.
21 november 2006;	e-mail correspondentie tussen Hester en Leonne over klassenlijst vierde klas	0 u. 5 min.	0 u. 10 min.
23 november 2006;	e-mail correspondentie met E. de Bruijn	1 u. 0 min.	1 u. 0 min.
 <u>December 2006</u>			
3 december 2006;	bijwerken logboek	0 u. 20 min.	0 u. 0 min.
4 december 2006;	op Internetsites kijken om ideeën op te doen voor vragen enquête	1 u. 30 min.	1 u. 30 min.
5 december 2006;	eerste opzet enquête maken	1 u. 50 min.	1 u. 50 min.
6 december 2006;	aanvullende vragen enquête bedenken	1 u. 10 min.	1 u. 10 min.
7 december 2006;	controleren en verbeteren enquête	0 u. 50 min.	0 u. 50 min.
9 december 2006;	bekijken of enquête via Internet of schriftelijk moet worden afgenomen	0 u. 15 min.	0 u. 15 min.
11 december 2006;	verbeteringen aanbrengen in enquête	0 u. 30 min.	0 u. 30 min.
11 december 2006;	laatste verbeteringen enquête	0 u. 45 min.	0 u. 45 min.
12 december 2006;	enquête afnemen	1 u. 30 min.	1 u. 30 min.
20 december 2006;	e-mail correspondentie met E. de Bruijn	0 u. 10 min.	0 u. 10 min.
 <u>Januari 2007</u>			
3 januari 2007;	antwoorden op deelvragen verbeteren	3 u. 5 min.	3 u. 5 min.
4 januari 2007;	bijwerken logboek	0 u. 0 min.	0 u. 15 min.
4 januari 2007;	informatie enquêtes uitzoeken	7 u. 0 min.	7 u. 0 min.
5 januari 2007;	e-mail correspondentie E. de Bruijn	0 u. 15 min.	0 u. 15 min.
7 januari 2007;	e-mail correspondentie E. de Bruijn	0 u. 10 min.	0 u. 10 min.
8 januari 2007;	categoriseren open vragen enquête	2 u. 30 min.	2 u. 30 min.
9 januari 2007;	overleg Hester en Leonne over vervangen van deelvraag	0 u. 45 min.	0 u. 45 min.
9 januari 2007;	e-mail correspondentie E. de Bruijn over inhoud en antwoord op deelvragen	0 u. 15 min.	0 u. 15 min.
9 januari 2007;	e-mail correspondentie E. de Bruijn over afspraak	0 u. 15 min.	0 u. 15 min.

9 januari 2007;	e-mail gestuurd naar mr. Buijze met resultaten van enquête	0 u. 5 min.	0 u. 5 min.
16 januari 2007;	afspraak E. de Bruijn	4 u. 0 min.	4 u. 0 min.
29 januari 2007;	controleren antwoorden op deelvragen	2 u. 0 min.	2 u. 0 min.
29 januari 2007;	e-mail correspondentie met E. de Bruijn over deelvragen	0 u. 10 min.	0 u. 10 min.
<u>Februari 2007</u>			
3 februari 2007	eerste opzet presentatie	1 u. 25 min.	1 u. 25 min.
4 februari 2007	aanvullen presentatie	8 u. 30 min.	8 u. 30 min.
5 februari 2007	verbeteren werkstuk	6 u. 00 min.	6 u. 00 min.
6 februari 2007	wijzigingen aanbrengen in presentatie	4 u. 20 min.	4 u. 20 min.
7 februari 2007	werkstuk voltooien en definitief afronden	10 u. 30 min.	11 u. 00 min.
8 februari 2007	presentatie oefenen met Mr. Bogert	1 u. 00 min.	1 u. 00 min.
8 februari 2007	presentatie	0 u. 30 min.	0 u. 30 min.
Totaal aantal uren besteed aan profielwerkstuk (tot nu toe)		99 u. 30 min.	99 u. 30 min.